

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Linda Lundberg

Framkallande av försäkringsfall
– Vad innebär begreppet grov
vårdslöshet?

Examensarbete
20 poäng

Handledare: Eva Lindell-Frantz

Försäkringsrätt/Skadeståndsrätt

VT 2007

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	4
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Avgränsningar	7
1.4 Metod och material	7
1.5 Disposition	8
2 ALLMÄNT OM GROV VÅRDSLÖSHET	9
2.1 Culpabegreppet	9
2.1.1 Normalitetskriteriet	10
2.1.2 Ekonomiska kriteriet	11
2.1.3 Trygghetskriteriet	12
2.2 Culpa i försäkringsrättens mening	13
2.2.1 Medvetet risktagande	14
2.2.2 Skillnad mellan grov vårdslöshet och medvetet risktagande	15
2.2.3 Culpabedömningen	16
2.2.4 Framkallande av försäkringsfall – Skillnad mellan gamla och nya regler	17
2.2.5 Vad säger praxis?	18
3 OLIKA FÖRSÄKRINGAR	20
3.1 Personförsäkring	20
3.1.1 Sjuk- och Olycksfallsförsäkring	20
3.1.2 Livförsäkring	21
3.2 Skadeförsäkring	21
3.2.1 Konsumentförsäkring	22
3.2.2 Företagsförsäkring	22
3.2.3 Ansvarsförsäkring	23
4 KOPPLINGAR MELLAN OLIKA RÄTTSSOMRÅDEN	25

4.1 Skadeståndsrätt	25
4.1.1 Culpabedömningen	25
4.1.2 Adekvat kausalitet	26
4.1.3 Samband med försäkringsrätten	27
4.2 Straffrätt	28
4.2.1 Personlig culpa	29
4.2.1.1 Medveten culpa	29
4.2.1.2 Omedveten culpa	31
4.2.2 Culpabedömningen	31
5 HUR SKA BEGREPPET HANTERAS?	33
5.1 Kort om bevisfrågor	33
5.1.1 Bevisbörda	33
5.1.2 Beviskrav	34
5.2 Kort om jämkning av försäkringsersättning	36
6 AVSLUTANDE DISKUSSION OCH ANALYS	39
6.1 Förutsättningar för grov vårdslöshet	39
6.2 Civilrätt kontra straffrätt	41
6.3 Slutliga reflektioner	42
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	44
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	46

Summary

The main purpose to write this master thesis is to explain the concept of culpa, also known as recklessness or coarsely careless. Within both the insurance and the liability Jurisdiction the act has a great significance and there are many similarities of the act between the different justice areas. The aim is to clarify the concept culpa and describe the laws purpose and use of the model. The general definition of culpa is that a person in some way has committed an act which is not an act of a normal cautious standard. This standard is formulated after the own society's socially accepted behaviour and other customs. There are other definitions of culpa, for example the economic culpa criterion. This is reflected in the court economic views, which is the will to achieve balance between good and costs. In addition, I will treat the difference between coarse recklessness and risk taking in a deliberate way and the difference between GFAL and NFAL regulations. I will further more be touching the surface of burden of proof and adjustments of damages.

To take a risk in a deliberate way is a concept that was introduced within the insurance law with NFAL but has been within the Swedish law before, for example in BrB 3:7. Within the insurance law coarse recklessness and taking a risk in a deliberate way, can sometimes mean the same thing. This is causing problems for the application in insurance cases.

Within the Criminal law, the assessment about whether the act is reckless or not, will considerations be taken to whether a serious kind of risk in a deliberate way, have been performed.

Nowadays the insurance companies doesn't even have to prove that an act have been performed with coarse carelessness, it's enough if the companies can show that the person have taken a risk in a deliberate way. This proof of burden is much easier to meet. The only consequence in insurance legal contexts is reduction of the insurance compensation, although a person behaves in a reckless way it isn't certain that he will lose all of his compensation from the insurance company.

Within the liability justice the act is a basic condition for adjustment of the damage liabilities within the personal damages area. How the court does its assessment is interesting, because neither in the preparation for the law nor in the literature there occur a more detailed explanation about the act.

Sammanfattning

Uppsatsens fokus ligger på grov vårdslöshet, ett begrepp som har många nyanser i det svenska rättssamhället. Syftet är att försöka klargöra konceptet och då framför allt inom försäkringsrättens biförpliktelse, framkallande av försäkringsfall.

Den allmänna definitionen av culpa är att skadevällaren har frånstigit en normal aktsamhetsnorm. Denna riktlinje utformas efter det egna samhällets socialt accepterade beteende samt andra sedvänjor. Det visar sig senare att det även finns andra närliggande definitioner av culpa, bl.a. det ekonomiska culpakriteriet som speglas av rättsekonomiska synpunkter med viljan att uppnå balans mellan nytta och kostnad.

Studien går sedan djupare in på culpa ur försäkringsrättsligt hänseende där jag behandlar skillnaden mellan grov vårdslöshet och medvetet risktagande, skillnaden mellan GFAL och NFAL gällande framkallande av försäkringsfall samt något kort om bevisfrågor och jämkning.

Medvetet risktagande är ett koncept som introducerades inom försäkringsrätten i och med NFAL men har funnits inom juridiken tidigare. Medvetet risktagande påträffas också i föreskriften BrB 3:7 som stadgar om vållande av annans död. Ingen glasklar definition av konceptet finns ännu men jag kan i alla fall konstatera att grov vårdslöshet och medvetet risktagande kan betyda samma sak inom försäkringsrätten. Dessvärre kan medvetet risktagande också bedömas vara en något mildare grad av vårdslöshet än vad grov vårdslöshet är. Inom straffrätten står det uttryckligen i bestämmelsen att när bedömningen om huruvida brottet är grovt vårdslöst eller inte, ska hänsyn tas till huruvida ett medvetet risktagande av allvarligt slag har verkställts.

Enligt NFAL behöver försäkringsbolaget inte heller visa på grov oaktsamhet för att det ska få påföljder för försäkringstagaren. Numera räcker det om försäkringsgivaren kan visa att försäkringstagaren har varit medveten om att en skada kan inträffa. Den enda påföljden i försäkringsrättsliga sammanhang är nedsättning av försäkringsersättningen och även om försäkringstagaren har uppträtt grovt vårdslöst är det inte säkert att han förlorar hela ersättningen. I likhet med SkL 6:1 är nedsättningen inte obligatorisk utan det kan också förekomma att ingen nedsättning sker, än om det är ovanligt.

För att öka intresset och förståelsen för framställningen finns det också ett kort kapitel om de olika försäkringstyperna och deras reglering kring framkallande av försäkringsfall. Härefter behandlar uppsatsen de olikheter och likheter som finns mellan skadeståndsrätten och försäkringsrätten samt straffrättens perspektiv på culpa. Adekvat kausalitet spelar en mycket stor roll i skadeståndsrätten men har i princip ingen del av försäkringsrätten. Den väsentliga skillnaden mellan dessa två är att försäkringsbolaget tar på sig en risk i försäkringstagarens ställe mot vederlag. Inom skadeståndsrätten upp-

står det en skadeståndsskyldighet på grund av ett oaktsamt beteende vilket får en förutsägbar följd och så är det inte alls i försäkringsrättsliga sammanhang. Försäkringsgivaren har ingen del i skadeförloppet utan är en helt utomstående part, som betalar ut ersättning om skadan har inträffat enligt ett förutbestämt sätt som är stadgat i försäkringsavtalet. Uppfyller händelseförloppet avtalsvillkoren har ett försäkringsfall inträffat och denna bevisbörda ligger på försäkringstagaren. Däremot om det skulle föreligga ett framkallande av ett försäkringsfall enligt försäkringsbolaget, är det upp till dem att styrka det för att kunna sätta ned ersättningen.

Förord

Med denna uppsats avslutar jag mina studier vid Juridicum och Lunds Universitet. Jag började mina universitetsstudier med väldigt lågt förtroende för min kapacitet och avslutar med känslan om att jag kan uppnå allt jag vill. Den känslan är fantastisk. Studierna har varit fyllda med stress, sena nätter och olidlig tentamensångest, men det är det väl värt nu.

Tack till min handledare Eva-Lindell-Frantz för all hjälp jag fick av dig i början av terminen och för dina värdefulla åsikter under tidens gång. Med din entusiasm för juridiken är du en av de lärare på juristutbildningen som får den att glänsa.

Jag vill rikta ett speciellt tack till min underbara studiekamrat under alla dessa år, Susanna Karlsson. Du har varit ett ovärderligt stöd under sömnlösa nätter, oändliga grupparbeten och hysteriska tider, både privat och studiemässigt. Dina synpunkter på denna uppsats har varit guld värda.

Värdefullt stöd och uppmuntran samt intresse har jag också fått från familjerna Marklund, Lejon och Marklund-Valcarce under årens gång. Ett särskilt tack till Birgitta Marklund för att du såg till att mitt språk presenterades i sin bästa form. Tack också till mamma och Jan, som har korrekturläst framställningen och genom sina åsikter förbättrat den.

Jag är också tacksam för allt stöd och uppmuntran som jag har fått av mina vänner under min studietid, inte minst Anna Andersen Hörman och Inger Davidsson. Tack till er för att ni har låtit mig försvinna in i juridikens värld under långa perioder. Ett särskilt tack vill jag rikta till min bror Jonas och hans sambo Nina för att ni är de bästa vänner jag kan önska mig.

Slutligen vill jag också nämna min själsfrände Jonas Marklund, utan dig hade juristutbildningen haft mycket högre hinder. Jag är dig oändligt tacksam för att du har stått bakom och stöttat mig i allt jag har velat ta mig för.

Lund, maj 2007

Linda Lundberg

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
FFR	Försäkringsjuridiska föreningens rättsfallssamling
FRK	Försäkringsrättskommittén
GFAL	Försäkringsavtalslagen (1927)
HD	Högsta Domstolen
HovR	Hovrätten
JT	Juridisk Tidskrift
KFL	Konsumentförsäkringslagen (1980:38)
NFAL	Försäkringsavtalslagen (2005)
NFT	Nordisk försäkringstidskrift
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv (avdelning I)
Prop.	Proposition
RH	Rättsfall från Hovrätterna
SkL	Skadeståndslagen
SkVN	Skadeförsäkringens Villkorsnämnd
SMHI	Statens Meteorologiska och Hydrologiska Institut
SOU	Statens offentliga utredning
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

Grov vårdslöshet är ett begrepp som har fascinerat mig genom hela min juridiska utbildning, främst på grund av att det har så många olika användningsområden samt att definitionen är så vag. Detta har gjort att jag har haft svårt att placera begreppet i ett fack och jag vill därför undersöka det närmare och på så sätt tillgodogöra mig mer kunskap. I denna studie kommer jag att tala om tre rättsområden där culpabegreppet används; försäkringsrätten, skadeståndsrätten och straffrätten.

1.1 Bakgrund

I ett försäkringsavtal har försäkringsgivaren endast ett ansvar och det är att bära risken för eventuella situationer som kan uppkomma för försäkringstagarens räkning. Detta ansvar aktualiseras först i och med försäkringsfallet.¹

Huvudförpliktelsen inom försäkringsrättens avtal är försäkringstagarens regelbundna inbetalning av premien. Om försäkringstagaren åsidosätter sin skyldighet att betala upphör försäkringen att gälla, vilket i sin tur leder till att försäkringstagaren inte kan kräva ersättning. Försäkringsavtalet som ger honom rätt till kompensation har helt enkelt slutat att gälla. På grund av det anförda finns det ingen anledning att diskutera grov vårdslöshet i samband med brytande av huvudförpliktelsen. Det spelar ingen roll på vilket sätt försäkringstagaren har förfarit; oaktsamt, grovt vårdslöst eller uppsåtligt, när han/hon har brutit mot huvudförpliktelsen. Detta eftersom försäkringstagaren ändå inte kan kräva någon motprestation från försäkringsgivaren, då det inte föreligger något avtal.² När det gäller konsument- och personförsäkringar finns det undantag för det fall att det skulle föreligga särskilda omständigheter.³

Annorlunda förhåller det sig med biförpliktelserna, vilka innehåller fortsatta skyldigheter för försäkringstagaren. En av dessa biförpliktelser, framkallande av försäkringsfall, är den som är i fokus i denna framställning. Enligt regleringen angående biförpliktelser är det inte nödvändigtvis så att försäkringstagaren förlorar sin rätt till ersättning på grund av att han/hon har brutit mot en sådan klausul i försäkringsavtalet. I detta fall kan det för försäkringstagaren få andra konsekvenser t.ex. nedsättning av sin ersättning.⁴

¹ Hellner, Försäkringsrätt, s. 80.

² Bengtsson, Försäkringsrätt - Några huvudlinjer, s. 53ff.

³ Se NFAL 5:2 3 st. och 13:2 3 st. (Hämtade från gamla 25 § 3 st KFL).

⁴ Hellner, Försäkringsrätt, s. 82f, mer om nedsättning under avsnitt 5.4.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att klargöra begreppet grov vårdslöshet i samband med framkallande av försäkringsfall. Det är, som sagt, ett begrepp med många användningsområden och vad jag har uppfattat från doktrin, finns det mycket få sammanfattande skrifter om vad begreppet kan beteckna. Jag vill därför närmare försöka förklara begreppet teoretiskt. Min övergripande fråga kommer således att vara vad begreppet innebär i samband med framkallande av försäkringsfall. I och med denna frågeställning uppkommer det flera mindre frågor såsom skillnaden mellan grov vårdslöshet och medvetet risktagande, kopplingar mellan straffrättens, skadeståndsrättens och försäkringsrättens culpabegrepp samt hur begreppet ska hanteras i form av beviskrav och jämkningar.

1.3 Avgränsningar

Jag kommer att begränsa mig till att utreda grov vårdslöshet i samband med framkallande av försäkringsfall och således inte ta upp begreppet i några andra försäkringsrättsliga hänsyn. Lagstiftaren menar att konceptet innebär samma sak inom hela försäkringsrätten och det är därför onödigt att avhandla begreppet ytterligare inom försäkringsrätten.

Jag kommer inte heller att behandla offentliga försäkringar eller no fault-försäkringar, främst på grund av utrymmesskäl. När det gäller no fault-försäkringar är det dessutom så att vållandegraden inte spelar någon roll, då har försäkringsbolaget nämligen strikt ansvar.

1.4 Metod och material

Arbetet har fortskridit enligt traditionell rättsdogmatisk modell genom att undersöka lagar, förarbeten, praxis och doktrin. Jag har letat material genom olika informationskanaler såsom databaser, bibliotek, tidskrifter etc. Därefter har jag sorterat materialet och bearbetat det teoretiskt. Resultatet har ni framför er.

Vad gäller materialet inom försäkringsrätten är en hel del av litteraturen, som jag har använt, väldigt ålderstigen. Anledningen till att dessa fortfarande är av juridisk kraft, är att ingen ännu har sammanställt liknande material på ett bättre sätt. I och med att litteraturen är skriven för många år sedan, har språket, som författarna har använt sig av, ibland ställt till med vissa svårigheter.

1.5 Disposition

Culpabegreppet är centralt för studien och det är därför naturligt att börja med en allmän definition av konceptet. I detta kapitel behandlar jag också oaktsamheten ur försäkringsrättslig synpunkt. I samma kapitel utforskar jag även praxis samt redogör för skillnaden mellan grov vårdslöshet och medvetet risktagande. Nästa kapitel rör sig om olika försäkringar och hur dessa reglerar biförpliktelsen framkallande av försäkringsfall. Kapitel fyra behandlar kopplingar mellan olika rättsområden och då bearbetas också vissa försäkringsrättsliga aspekter djupare. Femte kapitlet handlar om hur rättstillämparen hanterar begreppet i form av bevis- och jämkningsfrågor. Som brukligt är avslutas studien med en analys och sammanfattning av mina slutsatser.

2 Allmänt om grov vårdslöshet

Det finns olika grader av vårdslöshet men i denna studie koncentrerar jag mig framför allt på grov vårdslöshet. Anledningen till att grov vårdslöshet är ett svårdefinierat koncept, är bl.a. de många olika situationer som kan betraktas som vårdslöshet. Men vad gör att vårdslösheten anses som grov? I samband med framkallande av försäkringsfall är detta ytterst intressant på grund av att om försäkringstagaren anses som vårdslös är det inte säkert att försäkringsbolaget tror att han har framkallat sitt försäkringsfall. Det är med anledning av personens kunskap om sin vårdslöshet som hon tecknar en försäkring och skulle ersättning inte utgå varje gång en försäkringstagare var vårdslös, så skulle meningen med att ha en försäkring vara förlorad.⁵ Om den handlande har känt till att en skada kunde uppkomma men inte önskat det, har han ändå tagit en tydlig risk och rättstillämparen talar då om medveten culpa.⁶ Omedveten culpa har istället definierats som om den handlande har förbisett att skadan kunde uppkomma. Det är för övrigt den vanligaste formen av culpa.⁷

2.1 Culpabegreppet

Latinets culpa står för oaktsamhet, vårdslöshet, oförsiktighet och vållande. Alla dessa begrepp används inom juridiken men på olika sätt och med något olika betydelser.⁸ Men går man längre tillbaka i tiden, till den romerska rätten så omfattade culpabegreppet endast uppsåtlig skuld. Med tiden utvecklades dock grundsynen till att innefatta även andra typer av skuld som t.ex. olika former av oaktsamhet som inte var lika grova som rent uppsåt. Den omedvetna oaktsamheten⁹ (culpa negligentia) har sitt ursprung i föreställningen av casus som definierades som frånvaro av dolus dvs. frånvaro av alla tidigare begrepp som innefattade uppsåt; luxuria¹⁰, hänsynslöshet, eventuellt uppsåt osv. Casus definierades således genom en negativ uppräkningslista. I praktiken innebar detta att gränsen för ansvar sänktes från att endast gälla vid uppsåt till att även omfatta situationer där oaktsamhet förelåg.¹¹

Särskilt välbekant är culpabegreppet från skadeståndsrätten där det definieras som att personen inte har vidtagit den aktsamhet som fordrades av omständigheterna. Även inom försäkringsrätten har en liknande allmän definition uppstått, men den hjälper knappast i praktiken. Obestridligt påverkas begreppet av de särskilda omständigheter som är en följd av försäkrings-

⁵ Hellner, Försäkringsrätt, s.180ff.

⁶ Bergström, Juridikens termer, s. 35.

⁷ Bergström, Juridikens termer, s. 35.

⁸ Bergström, Juridikens termer, s. 35.

⁹ Se mer under avsnitt 4.2.1.2.

¹⁰ Medveten culpa.

¹¹ Cavallin, Skuld, s. 406ff.

avtalet. Avtalsförhållandet kan innebära vissa skärpta krav på aktsamhet genom att ålägga ena parten vissa skyldigheter.¹²

Skadeståndsrätten innehåller flera alternativa definitioner på culpa vilket beror på att begreppet inte är preciserat i lagen eller i förarbeten.¹³ Istället har den praktiska tillämpningen överlämnats åt domstolarna. Dahlman har utifrån tre rättsfall¹⁴ utfunnit tre olika culpakriterier dvs. tre annorlunda bedömningsätt. Följden av tre olika kriterier för samma rekvisit, vårdslöshet, blir att dessa tre konkurrerar med varandra i domstolens prövningar utifrån praktiska situationer. Kriterierna har Dahlman döpt till normalitetskriteriet, ekonomiska kriteriet samt trygghetskriteriet.¹⁵

2.1.1 Normalitetskriteriet

Normalitetskriteriet innebär att skadevållaren har varit culpös om han/hon har agerat på ett sätt som en normalt aktsam person inte skulle ha gjort. Men vad innebär egentligen begreppet ”normalt”? Det finns två vedertagna metoder som till viss del påverkar varandra i tillämpningen. Den första metoden innebär att domstolen utgår ifrån att försöka föreställa sig hur en normalt aktsam person hade agerat i samma situation. Det andra tillvägagångssättet medför att domstolen bedömer huruvida skadevållarens beteende skiljer sig från de kutyper och sociala vanor som finns i samhället. Anledningen till att metoderna egentligen inte är två fristående förfaranden, är att en individs normala aktsamhet speglas av hur individen har påverkats av samhällets traditioner.¹⁶

När rättstillämparen använder den första metoden så sker bedömningen i två steg. I första skedet försöker domstolen föreställa sig hur försiktig en normalperson¹⁷ generellt är. Man uppnår den kunskapen genom att undersöka hur mycket personen är villig att anstränga sig i förhållande till risker av olika slag. Kunskapen består i att föreställa sig en normalpersons avvägande mellan försiktighet och risktagande. I praktiken innebär detta att domstolen bedömer skadevållarens obehag (allt som kan hänföras till försiktighetsåtgärder) jämfört med eventuella skadelidandes svårigheter (dvs. inträffade skador). Man får härigenom en balans som verkar som riktlinje enligt normalitetskriteriet. I hästhage-fallet¹⁸ fann HD att skadevållaren hade betett sig tillräckligt försiktigt (dvs. normalt) och han ansågs därför inte ersättningskyldig. Hästen hade tagit sig ut ur hagen och därmed utsatt en bil för skador men hagen var inhägnad och hästägaren hade fullföljt sin plikt att vidta normala försiktighetsåtgärder.¹⁹

¹² Bengtsson, Culpafrågor i försäkringsrätten, s. 179.

¹³ Prop. 1972:5 s. 21.

¹⁴ NJA 1983 s. 232 (hästhagen), NJA 1981 s. 683 (konerna), NJA 1985 s. 269 (glasdörren).

¹⁵ Dahlman, Konkurrerande culpakriterier, s.10-16.

¹⁶ Dahlman, Konkurrerande culpakriterier, s. 33.

¹⁷ Jag kommer att använda mig av beteckningen normalperson när jag pratar om en person som befinner sig inom den normala aktsamhetsnormen.

¹⁸ NJA 1983 s. 232.

¹⁹ NJA 1983 s. 232, s. 237.

Efter att första steget i bedömningen är fullbordat vidtar det andra skedet. Hur hade normalpersonen reagerat om han varit i skadevållarens position? Om svaret på frågan blir att normalpersonen inte hade kunnat förhindra den inträffade skadan, trots annat beteende eller genom samma reaktion, så har skadevållaren inte uppträtt vårdslöst.²⁰ I praxis har behandlats en belägenhet där en golfspelare utförde ett misslyckat slag som hamnade till vänster om fairway. Från denna utslagsplats kunde han slå bollen upp på fairway och sen vidare mot flaggan, men istället valde han att slå bollen över en annan del av golfbanan för att tjäna ett slag. Denna strategi medförde en uppenbar risk för att bollen skulle kunna hamna utanför banan, vilket den också gjorde och orsakade därmed skador på en parkerad bil. HD menade att golfspelarens olägenhet (att få ett extra slag) inte stod i rimlig proportion till skadan på bilen och han ansågs därmed vara ansvarig för skadan.²¹

Det andra förfarandet utgår inte från personen, utan istället från de generella aktsamhetsprinciper som utvecklats i den ifrågavarande verksamheten. Om personen i fråga inte har avvikit från de normer som bildats inom den förevarande sysselsättningen så har han inte heller varit vårdslös. Problemet med den här metoden är att det inte har utvecklats aktsamhetsbruk inom alla verksamheter, och då är domstolen istället hänvisad till det ovan beskrivna sättet. Men när det finns generella försiktighetsåtgärder, då är de också oftast preciserade med instruktioner om hur personen ska gå till väga. För att skadevållaren ska anses vårdslös enligt detta förfaringssätt krävs också att de etablerade försiktighetsåtgärderna är adekvata i förhållande till den situation som har uppstått för skadevållaren.²² Det finns ett rättsfall där HD uttryckligen har använt sig av en bedömning av normalitetskriteriet.²³ En travkusk hade under ett travlopp vidtagit en åtgärd som var förbjuden enligt reglerna, men som vid den här tiden ändå inträffade återkommande. Travkusken ansågs vårdslös trots att beteendet var vanligt eftersom det generellt betraktades vara oacceptabelt.²⁴

2.1.2 Ekonomiska kriteriet

Det ekonomiska kriteriet ger uttryck för det rättsekonomiska sättet att tänka. Alla kostnader värderas lika oavsett om de är skadevållarens eller skadelidandens, samt att alla besvärligheter betraktas som kostnader. Tankesättet syftar till att rättsekonomen kan acceptera vissa dyrare kostnader för den ena personen, om det samtidigt innebär mindre kostnader för den andra och dessa minskade kostnader tillsammans, är större än den första personens kostnadsökning. Detta kallas för Kaldor-Hicks kriteriet och innebär ekonomisk effektivitet.²⁵ Denna bedömningsgrund används i rättsfallet med

²⁰ Dahlman, Konkurrerande culpakriterier, s. 36ff.

²¹ NJA 1993 s. 149, se även NJA 1974 s. 585 (landhockeyspelaren).

²² Dahlman, Konkurrerande culpakriterier, s. 39f. Se mer under avsnitt 4.1.

²³ Dahlman, Konkurrerande culpakriterier, s. 34f.

²⁴ NJA 1965 s. 474.

²⁵ Cooter/Ulen, Law and Economics, s. 43f.

konerna²⁶ vilket rörde sig om en situation där ett grävbolag höll på att lägga upp ny asfalt utanför ett hyreshus. När bolaget gjorde uppehåll över helgen satte de ut koner för att visa de boende var det fortfarande fanns ojämnheter i marken. Dessa koner flyttades tyvärr under natten och nästa dag var det en person som snubblade och föll illa. HD jämför kostnader för extra försiktighetsåtgärder för bolaget, som t.ex. att ha vakter som ser till att varningskonerna står på rätt ställe, med kostnader för de eventuella skadelidande som skulle kunna råka ut för olyckor om följande försiktighetsåtgärder inte vidtogs. Domstolen menar att den kostnad som extra försiktighetsåtgärder hade gett upphov till, inte stod i proportion till den nytta som hade skapats genom densamma. Således ansågs inte grävbolaget vara ersättningskyldigt för snubbelskadan.²⁷

2.1.3 Trygghetskriteriet

Enligt Dahlman finns det två fall²⁸ där varken normalitetskriteriet eller ekonomiska kriteriet har tillämpats, utan ett tredje kriterium kallat trygghetskriteriet. Denna bedömningsgrund utgår från att ”skadelidanden har utsatts för oacceptabel otrygghet”.²⁹ Begreppet oacceptabel otrygghet bör innefatta en sammanvägning av följande element: den eventuella olyckans allvarlighetsgrad samt skadelidandens chanser att avvärja olyckan genom aktsamhet.³⁰ Omständigheterna i glasdörren-fallet³¹ var att ett affärscentrum hade en nödutgång och denna var försedd med en spärranordning så att den inte skulle öppnas. En förbipasserande person fick dörren i huvudet efter att den hade blåst upp, på grund av att spärren inte hade använts ordentligt. HD menade här att bättre försiktighetsåtgärder krävdes för att förhindra olyckor, trots att det inte kan anses ekonomiskt effektivt. Affärscentrumet hade inte heller frångått de normala kraven på försiktighet. Istället menade HD att risken för skador var stor eftersom det var ett stort antal människor som passerade varje dag och därför krävdes det också större uppmärksamhet kring säkerheten.³²

I NJA 1987 s. 222 var sakförhållandena sådana att en olycka inträffade i en skidbacke som tillhörde en större skidanläggning. Det fanns en hel del fläckar där snön helt hade blåst bort. Anläggningens ansvariga märkte ut de fläckar som bedömdes vara farliga för skidåkare med varningskäppar. En skidåkare valde en annan väg än den naturliga nerför en pist, vilket ledde till allvarliga skador då skidåkaren träffade på en barfläck bakom en pistvall. Innehavaren av anläggningen hade inte märkt ut fläcken eftersom den låg utanför backen och även om domstolen förstod innehavarens agerande

²⁶ NJA 1981 s. 683.

²⁷ NJA 1981 s. 683. Se även andra fall där HD resonerat enligt det ekonomiska kriteriet: NJA 1990 s. 569 (Gropen), NJA 1996 s. 564 (Häststallet II), NJA 1985 s. 456 (Provisorisk gångbana).

²⁸ NJA 1985 s. 269 (Glasdörren) och NJA 1987 s. 222.

²⁹ Dahlman, Konkurrerande culpakriterier, s. 59.

³⁰ Dahlman, Konkurrerande culpakriterier, s. 69.

³¹ NJA 1985 s. 269.

³² NJA 1985 s. 269, s. 274.

ansåg de ändå att han var ersättningskyldig. Intressant är, att ett justitieråd var skiljaktigt samtidigt som han ändå resonerade på samma sätt som de andra justitieråden, med den skillnaden att han kom till ett annat slutresultat. Alla har uppfattat att skidåkarens beteende har avvikit i hög grad från normalt beteende och att innehavaren av anläggningen inte haft någon anledning att räkna med ett sådant scenario.³³ Dahlman anser därför att ett nytt kriterium har använts som grund för domen, dvs. trygghetskriteriet.³⁴ Hellner är av avvikande mening och anser att rättsfallet är ett lysande exempel på hur domstolen använder det ekonomiska kriteriet, dvs. hur man väger den förväntade skadekostnaden mot möjligheterna att förhindra skadan.³⁵

Dahlman menar vidare att det ligger i linje med HD:s prövningar av en del andra rättsfall³⁶, där domstolen har tillämpat trygghetskriteriet, att ”oacceptabel otrygghet” innebär ett krav på att det ska föreligga risk för allvarliga personskador. Personskador så allvarliga att de permanent förändrar skadelidandens fortsatta liv. I NJA 1979 s. 129 hade skadelidanden brutit nacken och blivit invalidiserad, i NJA 1985 s. 269 fanns det risk för kraftiga skallskador, i NJA 1987 s. 222 var det fråga om risk för ett flertal allvarliga personskador och även i NJA 1984 s. 323 handlade det om en allvarlig personskada som kunde ha lett till invaliditet. Dahlman hävdar att i alla dessa fall har HD prövat culpan enligt trygghetskriteriet och därmed kan man också skönja ett mönster för vilka krav som ställs för att trygghetskriteriet ska kunna tillämpas.³⁷

2.2 Culpa i försäkringsrättens mening

Vägledande precisering inom försäkringsrättens användning av grov vårdslöshet finns i NFAL³⁸ som i princip säger att den försäkrade ska medvetet ha agerat på ett sätt som innebär betydande risk för skada – alltså en särskild form av hänsynslöshet.³⁹ I doktrinen finns flera olika definitioner av grov vårdslöshet representerade⁴⁰ men skribenterna är någorlunda överens om att grov vårdslöshet i vart fall innebär att normal aktsamhet har åsidosatts i särskild hög grad. Detta säger inte mycket mer än vad lagtexten gör. I propositionen till NFAL menar lagstiftaren att grov vårdslöshet är sådan oaktsamhet som en oförsäkrad person inte skulle ha gjort sig skyldig till.⁴¹ Dessa tankar liknar avsevärt de som lagstiftaren har angående medvetet riskta-

³³ NJA 1987 s. 222, s. 234.

³⁴ Dahlman, Konkurrerande culpakriterier, s. 61f.

³⁵ Hellner, Skadeståndsrätt, s. 131. Hellner menar att bedömningsförfarandet är detsamma som i NJA 1981 s. 683 (konerna).

³⁶ NJA 1979 s. 129 (nackskada), NJA 1984 s. 323.

³⁷ Dahlman, Konkurrerande culpakriterier, s. 71.

³⁸ Se bl.a. 4:5 2-3 st. (Framkallande av försäkringsfall).

³⁹ Bengtsson, Försäkringsrätt – Några huvudlinjer, s. 70.

⁴⁰ Jämför Hellner, Försäkringsgivarens regressrätt, s. 57ff, SOU 1975:103 s. 166f, Eva Lindell-Frantz, Nedsättning av försäkringsersättning s. 448ff, Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s. 100f.

⁴¹ Jämför prop. 2003/04:150 s. 177.

gande, vilket jag kommer att utveckla mer nedan.⁴² I KFL:s förarbeten lägger lagstiftaren vikt vid betydande hänsynslöshet eller nonchalans som medför en viss risk för skada⁴³, vilket leder till samma ståndpunkt gällande begreppet. Frågan blir vad ”i särskilt hög grad” och ”betydande” innebär i detta sammanhang? Också här är det svårt att finna riktlinjer. Det jag kan uttyda är att det i alla fall måste finnas en viss sannolikhet för att skadan ska inträffa och att skadan inte heller får vara obetydlig.⁴⁴

Hellner instämmer inte i att man som aktiv rättstillämpare ska kapitulera inför hindret att klargöra grov vårdslöshet utan anser istället att man hela tiden måste ställa upp nya jämförelsekriterier för att utvinna någon slags förtydligande innebörd.⁴⁵ Lagrådet menar att gränsen mellan vårdslöshet och grov vårdslöshet är oviss⁴⁶, vilket i sig ger upphov till ännu mer bekymmer. Om inte lagrådet vet var gränsen går, hur ska då rättstillämparen veta det?

2.2.1 Medvetet risktagande

Tillägget om medvetet risktagande tillkom efter åtskillig diskussion i förarbetena.⁴⁷ FRK menade att det fanns behov för en mer klargörande definition i lagen, eftersom lagtillämparen varit väldigt restriktiv vad gäller tolkningen av grov vårdslöshet. Egentligen ville lagstiftaren från början helt ta bort grov vårdslöshet och ersätta det med ”medveten vårdslöshet som medfört betydande risk för den uppkomna skadan”. Man fick dock tänka om eftersom en generell förändring i lagtexten inte skulle förändra tillämpningen i praxis.⁴⁸ Men det lagstiftaren framför allt ville åstadkomma var att komma åt de situationer där den försäkrade hade agerat på ett vårdslöst sätt på grund av att han var försäkrad. Rättstillämparen utgår således från en normal aktsamhetsnorm, dvs. skulle en oförsäkrad person också ha tagit risken, kan man fastställa att den försäkrade inte har gjort ett medvetet risktagande.⁴⁹ Strömbäck kallar det för en ”legalisering av företagsförsäkringens s.k. moralklausul.” Moralen har alltså gått framåt men möjligen kommer det inte att märkas i den praktiska hanteringen.⁵⁰

När det gäller konceptet om medvetet risktagande blir det också en fråga om vad som anses vara en betydande risk i sammanhanget? Här är det mycket svårt att få en sammanhängande bild av hur det ska avgöras. Många faktorer spelar in, såsom att skadan inte får vara obetydlig. Det måste anses något-

⁴² Se mer under avsnitt 2.2.1.

⁴³ Prop. 1979/80:9 s. 154, Lagen är förövrigt upphävd genom NFAL men förarbetena är ändå intressanta eftersom lagstiftaren till stor del har samma syfte bakom de nya reglerna, som också till viss del är hämtade från KFL.

⁴⁴ Bengtsson, Culpafrågor i försäkringsrätten, s. 189.

⁴⁵ Hellner, Försäkringsrätt s. 59.

⁴⁶ Prop. 2003/04:150 s. 1065.

⁴⁷ Se prop. s. 176f för sammanfattning av diskussionen.

⁴⁸ Strömbäck, Något om den renoverade försäkringsavtalslagen, s. 369.

⁴⁹ Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s. 263.

⁵⁰ Strömbäck, Något om den renoverade försäkringsavtalslagen, s. 369f.

lunda sannolikt att skada skulle uppstå som följd av agerandet samt en sammanvägning av kostnader och svårigheter för förebyggande av eventuell skada.⁵¹ I och med att lagstiftaren behöll ”grov vårdslöshet” och gjorde ett tillägg istället, blir behandlingen av den försäkrade (eller skadelidande) hårdare. Orsaken till det är den utvidgade definitionen som, förutom grov vårdslöshet, även täcker ageranden och underlåtenheter att agera som inte är tillräckligt kvalificerade för att hamna under begreppet grov vårdslöshet men som ändå innebär en betydande risk.⁵²

2.2.2 Skillnad mellan grov vårdslöshet och medvetet risktagande

Åtskillnaden av två, enligt min mening, relativt oklara koncept är svår att beskriva. Gränsdragningen mellan de två begreppen har numera förlorat en del av sin betydelse, då man i de flesta fall kan konstatera, att det har förekommit ett medvetet risktagande av försäkringstagaren. Bengtsson menar då att redan här är lagregeln, 4:5 2 st. NFAL, uppfylld.⁵³ Förutsatt att försäkringsvillkoren utformas efter NFAL:s bestämmelse blir frågan istället i vilken omfattning grov vårdslöshet kan förekomma utan att försäkringstagaren medvetet tagit en risk.

I förarbetena menar lagstiftaren att grov vårdslöshet ska ha samma betydelse i detta sammanhang som i övrigt inom försäkringsrätten.⁵⁴ Troligtvis kan man då också ta ledning av äldre rätt för att kunna tolka begreppet.⁵⁵ Däremot kan det vara svårt att ta hjälp av helt andra situationer som exempelvis när försäkringstagaren har lämnat felaktiga uppgifter.⁵⁶ Men att låta gränsen mellan medveten och omedveten vårdslöshet avgöra, är inte i linje med tidigare uppfattning.⁵⁷

Vad gäller frågan om skillnaden mellan medvetet risktagande och grov vårdslöshet, finns tyvärr inget klart svar att ge. Enligt min uppfattning förhåller det sig så, att grov vårdslöshet är för handen för mer uttänkt, planerad vårdslöshet med försäkringsskyddet i åtanke, medan medvetet risktagande ibland kan innebära detsamma men också tar sikte på mer lättvindiga ageranden, möjligen i samband med alkohol eller narkotika. Jag menar följaktligen situationer där den försäkrade inte i förväg tänker på att han faktiskt har försäkringsskydd utan agerar utifrån nonchalans.

⁵¹ Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s. 263.

⁵² Strömbäck, Något om den renoverade försäkringsavtalslagen, s. 369.

⁵³ Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s. 260f.

⁵⁴ Se prop. s. 415f.

⁵⁵ Grov vårdslöshet behandlas på samma sätt i 4:5 som i ett par andra paragrafer; se 8:11, 12:9. Se dock 7:3 och 16:4 NFAL, där tolkningen blir en annan. För vidare diskussion se Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s. 102ff.

⁵⁶ Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s. 90f.

⁵⁷ Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s. 262.

2.2.3 Culpabedömningen

När det gäller framkallande av försäkringsfall så är det intressant huruvida försäkringstagaren har förfarit vårdslöst, grovt vårdslöst eller uppsåtligt. Det är naturligtvis så att har försäkringstagaren uppsåt så förlorar han/hon också sin kravrätt gentemot försäkringsbolaget. Däremot är det inte alltid så i de andra två situationerna. Här görs istället en culpabedömning.

Inom skadeståndsrätten menar rättstillämparen att det ofta inte finns någon anledning att göra skillnad på olika grader av vårdslöshet eftersom även ringa vårdslöshet kan leda till att ersättningsansvar uppkommer.⁵⁸ Man kan likna culpabedömningen som sker vid framkallande av ett försäkringsfall med densamma gällande medvällande inom skadeståndsrätten, eftersom uppkomna skador påverkar den försäkrade själv, förutom vid ansvarsförsäkring.⁵⁹ Vid en bedömning tar man även hänsyn till sannolikheten för skada och storleken av möjliga skador, vilket också kan härledas ur skadeståndsrätten.⁶⁰

En vanlig åsikt är att grov vårdslöshet ligger väldigt nära uppsåt, man menar då att grov vårdslöshet är uppsåt som man inte kan bevisa. Om det av sakförhållandena är uppenbart att uppsåt inte kan vara för handen, t.ex. om personen har utsatt sig själv för risker och samtidigt inte haft något att vinna på skadan, kan alltså inte grov vårdslöshet bli aktuell.⁶¹

En något annorlunda uppfattning går ut på att man utgår ifrån en någorlunda ”normal” aktsamhetsnorm och då skadevällaren befinner sig utanför denna norm bedöms han som vårdslös. Problemet med denna uppfattning är graden av vårdslöshet, det finns alltså en vårdslöshet som befinner sig inom den normala aktsamhetsnormen och som då också tolereras. Den vårdslöshet som går utanför normen skall således bedömas som ringa, normal eller grov. Den uppgiften blir dock i princip omöjlig på grund av att alla aktiviteter som faller inom toleransnivån för oaktsamhet inte anses som någon grad av vårdslöshet. Det blir orimligt att kunna fastställa någon slags fast ram för prövningen.⁶² Bengtsson instämmer och håller före att man inte kan diskutera en vårdslöshetsbedömning på försäkringsrättens område rent generellt, utan måste skilja på olika situationer som i det hela har väldigt lite gemensamt.⁶³ HD menar att man inte utan vidare kan använda culpa-begreppet och culpabedömningen utifrån skadeståndsrättens definition generellt på alla rättsområden, utan bedömningen kan också vara strängare.⁶⁴

⁵⁸ Hellner, Försäkringsgivarens regressrätt, s. 57.

⁵⁹ Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s. 94. Se även Bengtsson, Culpafrågor i försäkringsrätten s. 180.

⁶⁰ Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s. 97.

⁶¹ Hellner, Försäkringsgivarens regressrätt, s. 58.

⁶² Hellner, Försäkringsgivarens regressrätt, s. 59.

⁶³ Bengtsson, Culpafrågor i försäkringsrätten, s. 181.

⁶⁴ NJA 1992 s. 130, angående entreprenad.

Den grova vårdslösheten och vårdslöshet i allmänhet diskuteras intensivt i doktrinen men man måste allt som oftast acceptera att man inte kan få något mer konkret innehåll i begreppet. Detta leder till att det blir upp till våra domare att bestämma innebörden samt tillämpningen med hjälp av praxis.

2.2.4 Framkallande av försäkringsfall – Skillnad mellan gamla och nya regler

I GFAL reglerades framkallande av försäkringsfall av den 18 §. Denna gällde för alla typer av försäkringar utom konsumentförsäkringar som då reglerades av KFL. I och med NFAL:s tillkomst har KFL och GFAL lagts ihop med förändringar och man har numera även reglerat kollektivförsäkringar.

Framkallande av försäkringsfall styrdes, som jag tidigare nämnt, av 18 § GFAL. Lagstiftaren menade här att i de fall försäkringstagaren med uppsåt eller genom grov vårdslöshet framkallat sitt försäkringsfall, går försäkringsgivaren fri från ansvar gentemot försäkringstagaren. Hellner menar att man kan tolka paragrafen på två sätt. Antingen kan man se det som en inskränkning i försäkringsgivarens ansvar eller kan man se det som en förpliktelse som vilar på försäkringshavaren att inte framkalla försäkringsfallet med uppsåt eller grov vårdslöshet. Detta innebär i sig att ringa oaktsamhet eller vårdslöshet av normalgraden inte leder till ansvarsfrihet för försäkringsbolaget. Skälen härför är bl.a. att man tycker att försäkringsgivaren har kalkylerat med ett visst mått av sannolikhet för att oaktsamhet förekommer. Det är trots allt därför man tecknar en försäkring.⁶⁵

NFAL 4:5⁶⁶ är en aning modifierad och anpassad efter utvecklingen genom åren, men reglerar samma situation som 18 § GFAL tidigare gjorde. Det krävs även här ett orsakssamband mellan försäkringstagarens agerande och försäkringsfallet. Nyheten är i princip begreppet medvetet risktagande som nämns i sista meningen. Med denna formulering får gränsdragningen för grov vårdslöshet inskränkt mening eftersom det numera räcker med att visa att försäkringstagaren varit medveten om en betydande skaderisk. Man vill på detta sätt komma åt den oaktsamhet som utgår endast på grund av att försäkringstagaren har en försäkring. Man frågar sig om en person utan försäkring hade agerat på liknande sätt och på så sätt har man en norm att jämföra med.⁶⁷

Vad det gäller individuell personförsäkring regleras framkallande av försäkringsfall i 12:8-9 NFAL. Jag kommer endast att behandla 12:9 NFAL eftersom 12:8 NFAL reglerar uppsåtliga situationer, och den föreskriften är därför ovidkommande för denna framställning. Grov vårdslöshet i samband

⁶⁵ Hellner, Försäkringsrätt, s. 181ff.

⁶⁶ Gäller för individuell skadeförsäkring. Framkallande av försäkringsfall gällande individuell personförsäkring finns i 12:8-9 NFAL.

⁶⁷ Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s. 259ff.

med framkallande av försäkringsfall gällande individuella personförsäkringar styrs således av 12:9 NFAL. Bestämmelsen är något anpassad i ordalydelsen till personförsäkringar men rymmer annars samma syfte och uttryckssätt som i 4:5 NFAL.⁶⁸

Regleringen för framkallande av försäkringsfall skiljer sig därmed och man behöver inte längre visa på grov oaktsamhet för att det ska få påföljder för försäkringstagaren. Numera räcker det om man kan visa att försäkringstagaren har varit medveten om att en skada kan inträffa.

2.2.5 Vad säger praxis?

Enligt förarbeten till NFAL skall grov vårdslöshet ges samma definition som i övrigt på försäkringsrättens område. Men det mer praktiska problemet sedan NFAL kom till, har blivit huruvida grov vårdslöshet kan utgöras av ett omedvetet risktagande.⁶⁹ Bengtsson menar att det inte stämmer överens med tidigare praxis att låta gränsen mellan medveten och omedveten vårdslöshet bli avgörande.⁷⁰ Grov vårdslöshet i traditionell betydelse behöver inte vara ett medvetet risktagande och inte heller behöver den medvetna vårdslösheten vara grov.⁷¹

Praxis från detta område är relativt liten och gammal. Den tyder på att domstolarna har varit milda mot skadevällaren och bedömt grov vårdslöshet väldigt sparsamt. Nyare praxis saknas och kanske betyder det att domstolarna har ändrat synsätt.⁷²

I nedanstående två fall ansågs inte grov vårdslöshet föreligga. I det första fallet⁷³ sköt man under en fälttjänstövning med signalpatroner för att markera granatkastareld. En brinnande lyskropp föll ner i en halmstack som låg i närheten av några byggnader. Halmen antändes snabbt och spred sig till byggnaderna som brann ner. I det andra fallet⁷⁴ brann en kvarlämnad tröska upp, när en försäkringstagare brände halm på ett fält. Brandförsäkringsföreningarna hade annonserat via ortstidningar för att meddela att eldning av halm skedde på egen risk.

Inte heller i ett något nyare rättsfall ansågs grov vårdslöshet föreligga.⁷⁵ En resenär tecknade försäkring för sitt bagage under en flygresa med två byten. Resenären förvarade dyrbara föremål i sin resväska som han lämnade ifrån sig till flygpersonalen. Det visade sig senare att väskan hade förkommit under resans gång. Försäkringsbolaget hävdade att resenären varit grovt

⁶⁸ Se resonemang i stycket ovan.

⁶⁹ Prop. 2003/04:150 s. 177.

⁷⁰ Bengtsson, Culpafrågor i försäkringsrätten, s. 187.

⁷¹ Jämför NJA 1965 s. 244, där vårdslösheten eventuellt kunde betecknas som ett medvetet risktagande men ersättning ändå utgick. Se vidare om frågan prop. 2003/04:150 s. 176f.

⁷² Hellner, Försäkringsrätt, s. 183.

⁷³ FFR 1946 s. 374, Svea HovR.

⁷⁴ NJA 1946B nr. 1207 (FFR 1946 s. 259).

⁷⁵ NJA 1965 s. 244.

vårdslös eftersom han inte förvarat sina dyrbara ägodelar på ett säkrare sätt. De menade att vem som helst kan ta väskan när den ligger på bagagebandet. Men HD ansåg att eftersom resenären lämnat bagaget i flygpersonalens vård hade han inte uppträtt grovt vårdslöst och han hade därför inte heller framkallat försäkringsfallet.

Grov vårdslöshet ansågs däremot föreligga när en försäkringshavare släckte sin cigarett mot en dörr av trä bredvid sin säng. Han var ordentligt påverkad av alkohol och skulle gå och lägga sig. Det uppstod brand i sängkläderna och i dörren. Försäkringshavaren vaknade och försökte släcka elden varpå han hängde upp ett draperi framför dörren, öppnade ett fönster och gav sig av vilket ledde till att branden åter blossade upp.⁷⁶

Två rättsfall från 90-talet har också tagit upp frågan om grov vårdslöshet och i båda situationerna ansågs grov oaktsamhet ha förekommit. I det första fallet⁷⁷, som visserligen handlar om grov vårdslöshet enligt ett specifikt standardavtals innehåll, uttalar sig HD om begreppets betydelse inom försäkringsrättens område. Domstolen menar att för att handlingen skall bedömas som grov, krävs det en oaktsamhet som är av ett mycket kraftigt slag. Närmast liggande denna beskrivning är situationer som ligger på gränsen till avsiktligt beteende som i allra högsta grad medför risk för skada. Den andra tvisten uppkom sedan ett byggföretags anställda hade använt en skärbrännare mycket nära brandfarligt material utan att vidta ordentliga säkerhetsåtgärder.⁷⁸ Även detta agerande ansågs grovt vårdslöst eftersom man inte täckt över det brandfarliga materialet före skärbränningen eller besprutat det med vatten. Arbetarna hade inte heller försäkrat sig om att brandsläckarna fungerade tillfredsställande. HD menade att man hade kunnat förhindra skadan eller i vart fall kunnat begränsa den med mycket små medel.

⁷⁶ NJA 1962 s. 281 (FFR 1962 s. 110).

⁷⁷ NJA 1992 s. 130.

⁷⁸ NJA 1996 s. 118.

3 Olika försäkringar

Nedan förklarar jag översiktligt vad de olika försäkringarna omfattar och skillnader dem emellan. Det finns många olika grenar på försäkringsträdet och jag kommer endast att beröra ämnet ytligt och överskådligt, med avsikten att fördjupa förståelsen för problematiken kring framkallande av försäkringsfall. NFAL är uppdelad i olika avdelningar; inledande bestämmelser, skadeförsäkringar, personförsäkringar och kollektiva försäkringar. Jag kommer, som sagt, endast att behandla personförsäkringar, som innefattar olycksfalls-, sjuk- och livförsäkringar, samt skadeförsäkringar som i princip består av alla andra försäkringar.

En försäkring är en speciell avtalstyp, då det i realiteten är ett köpavtal med den skillnaden att det föreligger kontraheringsplikt från försäkringsbolagets sida, om än med många undantag. Avtalet handlar i stora drag om att försäkringsbolaget tar på sig risken för eventuella kostnader som skador eller annat skulle medföra om ett försäkringsfall inträffar och försäkringstagaren inte har brutit mot någon av förpliktelserna som följer av avtalet t.ex. betala sin premie, lämna riktiga uppgifter osv.⁷⁹

3.1 Personförsäkring

Försäkringsbolagen delar gärna in personförsäkringar i å ena sidan livförsäkringar och å andra sidan sjuk- och olycksfallsförsäkringar. Personförsäkringen kännetecknas av att den ger ersättning för olika typer av skador på personer t.ex. invaliditet, kroppsskador och dylikt. Individuell personförsäkring regleras i 10-16 kap. NFAL.⁸⁰

3.1.1 Sjuk- och Olycksfallsförsäkring

Olycksfallsförsäkringen ger ersättning för kroppsskador av olika slag eller varaktiga men som har uppkommit genom ett olycksfall. I Sverige finns ett väl utbyggt nätverk genom offentliga försäkringar och inbakade försäkringar i anställningsvillkor eller i medlemskap i fackförbund, vilket gör att behovet av en enskild olycksfalls- eller sjukförsäkring varierar.⁸¹

Ett olycksfall föreligger när en person har tillfogats en personskada ofrivilligt, vilket ger ett visst tolkningsutrymme. Men man kan konstatera att självmord faller utanför. Skador på person som uppkommit genom grov vårdslöshet från den försäkrades sida faller också utanför försäkringens ersättningsområde eftersom det då inte föreligger något olycksfall i försäk-

⁷⁹ Bengtsson, Försäkringsrätt – Några huvudlinjer, s. 11f.

⁸⁰ 1:2 NFAL.

⁸¹ Hellner, Försäkringsrätt, s. 483.

ringsvillkorens mening. I detta fall blir även tredje man, dvs. om en annan person än försäkringstagaren är mottagare av utbetalningen från försäkringsbolaget, utan ersättning.⁸²

Om man har en sjukförsäkring får man ersättning om man drabbas av en sjukdom som påverkar arbetsförmågan.⁸³ Sjukförsäkringsersättningen jämkas efter skälighet om försäkringsfallet har framkallats genom grov vårdslöshet eller medvetet risktagande.⁸⁴

3.1.2 Livförsäkring

Livförsäkring tecknas för att skydda anhöriga eller annan förmånstagare för det fall att man som försäkringstagare skulle avlida. Denna försäkring är speciell eftersom det är lätt att fastställa om försäkringsfall har inträffat och det finns endast ett fåtal undantag. Detta gör att det är enkelt att fastställa om försäkringsbolaget har ett betalningsansvar.⁸⁵

Försäkringsersättning kan utgå även om den försäkrade har begått självmord, om försäkringen har tecknats ett år innan självmordet eller om dödsfallet inträffade utan någon tanke på försäkringsersättningen.⁸⁶ Lagstiftarens bakomliggande motiv till regeln är att även om någon tecknar en livförsäkring med tanke på att ta livet av sig, är det osannolikt att denna plan håller längre än ett år. Skulle personen ändå begå självmord senare i livet antar man, att det finns andra orsaker till självmordet än försäkringsskyddet.⁸⁷

3.2 Skadeförsäkring

Skadeförsäkring är ett samlingsbegrepp för många olika typer av försäkringar men den gemensamma nämnaren är att försäkringsersättning utbetalas för ekonomisk förlust genom sakskada, ersättningsskyldighet i övrigt⁸⁸ eller ren förmögenhetsskada.⁸⁹ En skadeförsäkring kännetecknas av att försäkringsersättningen är anpassad efter skadans storlek dvs. försäkringstagaren får ut ersättning så att det täcker hans förlust. Det finns många olika sorters skadeförsäkringar, exempelvis brandförsäkring, transportförsäkring osv. Summaförsäkring kallas det när ersättningen istället avgörs av ett i förväg bestämt belopp.⁹⁰ Ett annat begrepp som ofta förekommer är sakförsäk-

⁸² Hellner, Försäkringsrätt, s. 489f.

⁸³ Hellner, Försäkringsrätt, s. 498f.

⁸⁴ 12:9 NFAL.

⁸⁵ Hellner, Försäkringsrätt, s. 519.

⁸⁶ 12:8 2 st. NFAL.

⁸⁷ Bengtsson, Försäkringsrätt – Några huvudlinjer, s. 74.

⁸⁸ Se mer under avsnitt 3.2.3.

⁸⁹ 1:1 NFAL.

⁹⁰ Hellner, Försäkringsrätt, s. 56.

ring, vilket är ett samlingsnamn för försäkringar som gäller för skador på egendom av olika slag.⁹¹

3.2.1 Konsumentförsäkring

Numera regleras även konsumentförsäkringar av NFAL istället för genom KFL. En konsumentförsäkring är en individuell skadeförsäkring som en fysisk person eller ett dödsbo tecknar i syfte som inte innefattar näringsverksamhet.⁹² Regler för denna finns i 2-7 kap. NFAL. Dessa föreskrifter är i stort sett utformade efter KFL och de flesta bestämmelser är också tvingande till konsumentens fördel.⁹³

Vad gäller framkallande av försäkringsfall så regleras det av 4:5 NFAL. Också vid konsumentförsäkring menar man att grov vårdslöshet i princip är detsamma som medvetet risktagande. Nedsättning av ersättningsbeloppet kan ske efter en skälighetsbedömning, men man brukar sätta ner ersättningen något mildare när det gäller konsumenter. Vid skälighetsbedömningen skall man ta hänsyn till försäkringstagarens förhållanden och övriga omständigheter. Om det finns särskilda skäl på grund av försäkringens art, kan försäkringsbolaget göra ett förbehåll om att sätta ner ersättningen även om vårdslösheten är normal.⁹⁴ Det finns nämligen ett behov av att kunna ställa högre krav på aktsamhet vid speciella typer av försäkringar, då hänsyn måste tas både till att få ett bra försäkringsskydd till en rimlig premie samt förebyggandet av skador.⁹⁵ Emellertid gäller oftast att man undviker någon påföljd vid ringa oaktsamhet i konsumentförsäkrings-sammanhang.⁹⁶

Eftersom begreppet grov vårdslöshet har breddats i NFAL⁹⁷ har också konsumentskyddet försämrats jämfört med de gamla reglerna i KFL. Detta eftersom utvidgningen, för konsumentens del, innebär utökade möjligheter till nedsättning av försäkringsersättningen. Det finns heller inte något presenterat material om varför man har ansett att det finns ett behov av att skärpa dessa regler, bara några djupsinniga diskussioner kring att begreppet har behandlats alldeles för restriktivt tidigare.⁹⁸

3.2.2 Företagsförsäkring

Bestämmelser om företagsförsäkring finns i 8 kap. NFAL, även här finns en del tvingande regler. Regleringen kring företagsförsäkringen bygger till stor

⁹¹ Bengtsson, Försäkringsrätt – Några huvudlinjer, s. 12ff.

⁹² 1:4 NFAL.

⁹³ Bengtsson, Försäkringsrätt – Några huvudlinjer, s. 18.

⁹⁴ Bengtsson, Försäkringsrätt – Några huvudlinjer, s. 73.

⁹⁵ Hesselgren/Ottenheim, Konsumenträtt och försäkring, s. 42.

⁹⁶ 4:9 1p. NFAL.

⁹⁷ Se mer under avsnitt 2.2.1.

⁹⁸ Strömbäck, Något om den renoverade försäkringsavtalslagen, s. 369f.

del på GFAL. Från början fanns en idé om att göra hela kapitlet dispositivt, liknande köplagen, men man insåg att detta skulle drabba småföretagarna för hårt.⁹⁹

Bestämmelsen i fokus är i detta sammanhang 8:11 NFAL, som reglerar framkallande av försäkringsfall. Denna bestämmelse är dispositiv, vilket innebär att försäkringsbolaget kan avtala om att ringa oaktsamhet räcker för att ett framkallande av försäkringsfall skall vara för handen.¹⁰⁰ Gällande grov vårdslöshet kan beskrivningen jämföras med den gjord i 4:5 NFAL¹⁰¹, men rent generellt ställs det högre aktsamhetskrav när det gäller företag jämfört med en konsument. Inte heller någon skälighetsbedömning görs här i motsats till 4:5 NFAL. Det förekommer tre kumulativa rekvisit i bestämmelsen, vilka är uppsåtliga, grov vårdslöshet eller ”annars antas ha handlat i vetskap om en betydande risk”.¹⁰²

3.2.3 Ansvarsförsäkring

Med en ansvarsförsäkring kan man försäkra sig mot risken att bli skadeståndsskyldig.¹⁰³ Ansvarsförsäkringen är speciell på sådant sätt att den är avpassad efter skadestandsreglerna och spelar stor roll i sammanhang där skadevällaren inte har några tillgångar men har en ansvarsförsäkring. Skulle så vara fallet att en skadevällare varken har några ekonomiska medel eller en ansvarsförsäkring blir det väldigt svårt för skadelidanden att få ut något skadestånd.¹⁰⁴

En ansvarsförsäkring innebär att försäkringsbolaget har tagit på sig att utreda skadeståndssituationen, förhandla med den som kräver skadestånd, föra talan vid eventuell rättegång samt betala eventuellt skadestånd, i de fall det täcks av försäkringen. Däremot kan någon ersättning inte betalas ut utan att försäkringstagaren har gjort en skadeanmälan till försäkringsbolaget dvs. även om försäkringsbolaget instämmer med skadelidanden om att skadeståndsskyldighet föreligger, kan de inte betala ut något skadestånd om inte försäkringstagaren vill skadeanmäla.¹⁰⁵

Idag är det lagstadgat i många yrkesverksamheter om att en ansvarsförsäkring måste finnas, t.ex. 24 § Atomansvarighetslagen.¹⁰⁶ En ansvarsförsäkring meddelas i princip inte för ren förmögenhetsskada utan det sker i så fall endast för speciella yrken (domare, advokater m.fl.). För privatpersoner ligger ansvarsförsäkringen ofta inbäddad tillsammans med en annan försäkring t.ex. hemförsäkringen eller liknande.¹⁰⁷

⁹⁹ Bengtsson, Försäkringsrätt – Några huvudlinjer, s. 18.

¹⁰⁰ Bengtsson, Försäkringsrätt – Några huvudlinjer, s. 72.

¹⁰¹ Se mer under avsnitt 2.2.4.

¹⁰² 8:11 NFAL.

¹⁰³ Bengtsson, Försäkringsrätt – Några huvudlinjer, s. 14.

¹⁰⁴ Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt, s. 120f.

¹⁰⁵ Allqvist, Direktkrav i ansvarsförsäkring, s. 205f.

¹⁰⁶ Allqvist, Direktkrav i ansvarsförsäkring, s. 208.

¹⁰⁷ Hellner, Försäkringsrätt, s. 392f.

Man kan i princip inte få ut ersättning ur sin ansvarsförsäkring om man har agerat med uppsåt eller varit berusad. Det är också så att en arbetsgivare är skyddad, om han har ansvarsförsäkring, för situationer där hans anställda gör något uppsåtligt eller under berusning, men det finns ett undantag. Numera innehåller företagens ansvarsförsäkringar en bestämmelse om att ingen ersättning utgår om det har *stått klart* eller *borde ha stått klart* för försäkringstagaren eller hans arbetsledning att skada skulle inträffa.¹⁰⁸

En annan ny regel¹⁰⁹ ger försäkringsbolaget rätt att, vid grov vårdslöshet från den försäkrades sida, hänvisa till 4:5 NFAL och kräva att den skadelidande vänder sig direkt till den försäkrade själv för att begära ut skadeståndet. Skulle det visa sig att den försäkrade inte har några tillgångar, har försäkringsbolaget ett subsidiärt ansvar gentemot skadelidanden i och med ansvarsförsäkringen, och måste således betala ut ersättningen.¹¹⁰ Ansvarsförsäkringen har en skyddande funktion gentemot den skadelidande och denna blir försvagad i och med ovanstående föreskrift. Regeln innebär att försäkringsersättningen blir fördröjd och den skadedrabbade får vänta. Syftet är förstås av preventiv karaktär för skadevällaren men Strömbäck anser inte att det väger upp det minskade skyddet för skadelidanden. Hans åsikt är istället att den skadedrabbade har en besvärligare situation än försäkringsbolaget, som ju skyddas i och med den mer preventiva karaktären på skyddet idag.¹¹¹

¹⁰⁸ Hellner, Försäkringsrätt, s. 420f.

¹⁰⁹ 4:9 NFAL 2 st.

¹¹⁰ Prop. 2003/04:150 s. 178f.

¹¹¹ Strömbäck, Något om den renoverade försäkringsavtalslagen, s. 370.

4 Kopplingar mellan olika rättsområden

Detta kapitel behandlar både kopplingar mellan olika civilrättsliga regler och mellan straffrätten och civilrätten. Av civilrättsliga rättsområden är det skadeståndsrätten som har flest förbindelser till försäkringsrätten och därför kommer jag att jämföra dessa två rättsområdens hantering av grov vårdslöshet. Därefter beskriver jag det straffrättsliga begreppet vållande samt formerna för vållandebedömningen.

4.1 Skadeståndsrätt

I detta avsnitt utvecklar jag culpabedömningen och adekvat kausalitet ur ett skadeståndsrättsligt perspektiv. Jag har redogjort för culpabegreppet grundligt i kap. 2 och därför har jag valt att gå direkt på sak och resonera kring andra aspekter i skadeståndsrätten. Avslutningsvis kommer jag att diskutera sambandet mellan skadeståndsrätten och försäkringsrätten.

4.1.1 Culpabedömningen

HD diskuterade grov vårdslöshet rent allmänt i ett rättsfall¹¹² och anförde där att ”*betydande hänsynslöshet och nonchalans och som medför en avsevärd risk för skada*” skall betraktas som grov vårdslöshet både inom försäkringsrätten och inom skadeståndsrätten. Det finns därför inte någon anledning att ytterligare diskutera begreppet under detta avsnitt.¹¹³

Skadeståndgrundande oaktsamhet utreds enligt den primära frågan ”*om den påstått oaktsamme borde ha handlat på annat sätt.*” Bonus pater familias är ett välkänt begrepp inom skadeståndsrätten och betyder att man skall iakttaga det mått av aktsamhet som kännetecknar en god familjefader för att undgå skadeståndsskyldighet.¹¹⁴ Denna allmänna princip ger uttryck för att man lägger stor vikt vid sedvana och författningar och andra föreskrifter när man undersöker om oaktsamhet har inträffat. Skulle inget av detta ge ledning gör domstolen en s.k. fri bedömning.¹¹⁵ Bedömningen består av fyra faktorer: risken för skada, den sannolika skadans storlek, utsikterna att förhindra skadan samt den handlandes möjligheter att inse risken för skadan.

¹¹² NJA 1992 s. 130. Mer om rättsfallet under avsnitt 2.2.5, s. 18, samt 5.4, s. 36.

¹¹³ Se istället avsnitt 2.1.

¹¹⁴ Hellner/Johansson, Skadeståndsrätt, s. 125.

¹¹⁵ Se mer om Learned Hand Formula i Dahlman, Konkurrerande Culpakriterier, s. 154f samt Hellner/Johansson, Skadeståndsrätt, s. 130. Learned Hand Formula innebär att domstolen gör en ekonomisk avvägning mellan nytta och kostnad av ett handlande som kan orsaka skada.

Dessa element vägs samman och slutligen ställer man sig frågan om den handlande borde ha agerat annorlunda.¹¹⁶

I NJA 1981 s. 683¹¹⁷ har HD gjort en fri culpabedömning och på ett lärorikt sätt lagt ut texten kring hur en sådan bör göras. Omständigheterna var sådana att en person snubblade på en gatsten som hamnat fel under ett pågående gatuarbete. Personen krävde skadestånd och menade att bolaget som utförde arbetena borde ha vidtagit större säkerhetsåtgärder för att förhindra skador. HD menade att bolaget hade, i förhållande till risken för skada och sannolikheten för dess storlek, satt ut koner för att varna om gatuarbetet för att därmed försöka förhindra skador. Skadelidanden påstod att det ålåg bolaget att tillse att konerna var rätt utplacerade och inte flyttades under någon tid då arbetsplatsen var obebakad. HD ansåg att, med hänsyn till risken för skadan, dess storlek och möjligheten för skadelidanden att inse risken för skada, har bolaget gjort vad som kan krävas. Det skulle innebära alldeles för stora kostnader, med hänsyn till de andra omständigheterna, att ålägga bolaget ett bevakningsansvar över konerna. Skadeståndsyndikatet ogillades därför.¹¹⁸

I fråga om vilken hänsyn som ska tas till skadans eventuella storlek anser Hellner att risken för en stor skada ger naturligtvis incitament för större försiktighet och då kan underlåtenheten att vidta försiktighetsåtgärder vid dessa tillfällen, vara skäl för en strängare culpabedömning.¹¹⁹

4.1.2 Adekvat kausalitet

Kausaliteten dvs. orsaksförhållandet är en gemensam förutsättning för att skadeståndsansvar på det hela taget skall uppkomma. Det måste alltså finnas ett vårdslöst handlande som i sin tur har lett till en skada, handlandet ska ha föranlett skadan. Men om agerandet i sig inte har varit vårdslöst och inga förutsättningar för strikt ansvar är uppfyllda, då spelar orsaksförhållandet inte någon roll. Skadeståndsersättning kan endast bli aktuellt om någon av ansvarsförutsättningarna samt orsakssambandet är fastställt. *Tillräcklig betingelse* är ett sätt att beskriva att en händelse, enligt logisk ordning, leder till en andra händelse och *nödvändig betingelse* används om situationer som inte skulle ha uppkommit om inte den första företeelsen hade inträffat. Dessa två begrepp används för att klargöra resonemangen kring orsakssamband.¹²⁰

¹¹⁶ Hellner/Johansson, Skadeståndsrätt, s. 130f.

¹¹⁷ Se även avsnitt 2.1.2.

¹¹⁸ Se även bl.a. NJA 1987 s. 222 (en skidåkare åkte utanför pisten och skadade sig, diskussionen i HD gick bl.a. om skidåkarens egna möjligheter att skydda sig), NJA 1995 s. 274 (vid en travbana, kvävdes en travhäst i sin box), NJA 1998 s. 617 (vid ett grävningsarbete skadades en telekabel).

¹¹⁹ Hellner/Johansson, Skadeståndsrätt, s. 148.

¹²⁰ Hellner/Johansson, Skadeståndsrätt, s. 195ff.

Det räcker inte bara med kausalitet för att skadeståndsskyldighet skall föreligga, kausaliteten måste även vara adekvat.¹²¹ Det innebär att man inte kan ålägga ansvar på skadevällaren för händelser som får till en så hög grad osannolika följder, att det får anses som slumpmässiga konsekvenser. Händelseförloppet måste således vara hjälpligt normalt och förutsägbart för att det ska finnas adekvat kausalitet.¹²²

4.1.3 Samband med försäkringsrätten

Skadeståndsrättens samband med försäkringsrätten är nära på många sätt, bl.a. har som bekant HD konstaterat att culpabegreppet har samma innebörd inom båda rättsområdena.¹²³ Däremot i fråga om adekvat kausalitet får detta koncept inte alls samma centrala verkan inom försäkringsrätten som inom skadeståndsrätten. Försäkringsbolaget är skyldigt att betala ut ersättning för skada på försäkrad egendom, trots att det inte finns något orsakssamband mellan bolagets handlande och skadan som inträffat. Bolaget ställer visserligen upp vissa villkor på vilket sätt skadan måste ha inträffat för att ersättning skall utgå, men detta är en helt annan sak än adekvat kausalitet.¹²⁴

Det förekommer vissa liknande orsakssambandsfrågor när försäkringsbolaget ska fastställa huruvida följdskador av en händelse, som är täckt av försäkringen, ska utmynna i någon ersättning.¹²⁵ Problemet kan förstås från ett praktiskt exempel från Skadeförsäkringens villkorsnämnds praxis, bl.a. ansågs en stödförsäkring av en bil täcka skador på motorn, som uppkommit genom att försäkringstagaren inte upptäckt en stöld av kylvattenslangen.¹²⁶ Man har således menat att en adekvansbedömning ska utgå ifrån om skadan är en tänkbar följd av den första händelsen. I ledet härfter går åsikterna isär. En invändning mot adekvansbedömning är att den från början är en analogi tagen från straff- och skadeståndsrätten vilken sedan ska appliceras på försäkringsrättens område. Detta får dock ett felaktigt resultat, eftersom man inom straff- och skadeståndsrätten använder bedömningen huruvida adekvat kausalitet föreligger för att utesluta ansvar för ersättning till skador som är en osannolik följd av skadevällarens handlande. Adekvansbedömningen finns alltså till inom dessa områden för att skydda skadevällaren från att bli ersättningskyldig för alltför långsökta följdskador. Försäkringsrätten däremot har ett motsatt syfte. Anledningen till att försäkringstagaren tecknar en försäkring är just för att försäkringsbolaget skall bära kostnaden för oförutsedda skador. Det som är grundläggande för för-

¹²¹ Se NJA 1993 s. 41 I och II.

¹²² Hellner/Johansson, Skadeståndsrätt, s. 203f.

¹²³ Se mer under avsnitt 2.1.1 och 4.1.1.

¹²⁴ Hellner/Johansson, Skadeståndsrätt, s. 196.

¹²⁵ Hellner, Försäkringsrätt, s. 100f.

¹²⁶ SkVN 67/1955, SkVN var ett gemensamt branschprövningsorgan som för övrigt upphörde år 2000, och bl.a. Länsförsäkringar införde då en skadeprovsnämnd som ska yttra sig över beslut som kunderna inte är nöjda med alternativt ärenden där försäkringsbolaget och kunden inte är överens. För mer information se: http://www.konsumenternasforsakringsbyra.se/frames.asp?url=/fragorsvar/sok.asp?_qa_category_id=40&avd=FRAGORSVAR&menu=ART_OMP.

säkringsbolagets vinstintresse är ifall sannolikheten för skadan kan beräknas utifrån statistik och kostnaden för en eventuell skada kan beräknas utifrån riskfördelningen inom bolaget.¹²⁷ Schmidt anser att istället för en adekvansbedömning bör istället trygghetsbehovet hos den riskaversiva försäkringstagaren bli avgörande för ersättningen. Alla skador som har sin förklaring i den nödsituation försäkringstagaren har hamnat i, på grund av den förevarande händelsen, bör således ersättas av försäkringsbolaget.¹²⁸

Argument gentemot ovanstående kritik emot adekvansbedömningen kan sägas vara att kostnaderna för osannolika följdskador kan bli dyra på grund av bevissvårigheter vilket också ökar utgifterna för skaderegleringar. Det blir svårare att räkna ut en någorlunda verklig riskfördelning, som sen ligger till grund för hur höga premierna ska vara, på grund av att det är komplicerat att göra riskbaserade antaganden på skador som är osannolika. Hellner menar att skador som skulle komma att uteslutas genom en adekvansbedömning borde vara sällsynta, av den orsaken att det också finns andra begränsningar som reducerar ersättningsskyldigheten hos försäkringsbolaget.¹²⁹

Jämfört med skadeståndsrätten har således adekvat kausalitet liten betydelse i försäkringssammanhang av en rad orsaker.¹³⁰ Ett av dessa skäl är åsikten att en skada inte ska ersättas om den lika lätt hade inträffat, om den försäkringstäckta händelsen som var orsak till skadan inte hade skett. Skolexemplet, att en brandförsäkring inte täcker stöld som har förekommit, på grund av att egendom har flyttats från en plats, där brand uppstod, till ett annat förvaringsställe där risken för stöld var lika stor som på den första platsen, belyser den synpunkten på ett lättförståligt sätt. Men det finns också de tidpunkter där den förevarande skadan ger upphov till viss stress, som t.ex. vid en brand då man försöker rädda så mycket lösöre som möjligt, men råkar förstöra mer istället. Man kan då inte ställa upp samma aktsamhetskrav och ersättning kan utbetalas utan nedsättning trots att försäkringstagaren har uppträtt vårdslöst.¹³¹

4.2 Straffrätt

I detta avsnitt kommer straffrättens culpdefinition att behandlas utifrån främst Jareborgs utarbetade struktur för när en brottslig gärning föreligger. Enligt förevarande modell finns det två sidor av brottet, den objektiva sidan, som består av en otillåten gärning, och den subjektiva sidan, som består av gärningsmannens personliga ansvar.¹³² Det finns också två definitioner för

¹²⁷ Hellner, Försäkringsrätt, s. 102f.

¹²⁸ Schmidt, Faran och försäkringsfallet, s. 213-219.

¹²⁹ Hellner, Försäkringsrätt, s. 102f.

¹³⁰ Se Hellner, Försäkringsrätt, s. 103.

¹³¹ Hellner, Försäkringsrätt, s. 103f.

¹³² Jareborg, Straffrättens ansvarslära, s. 25.

culpa, en på den objektiva sidan som kallas för gärningsculpa och en på den subjektiva sidan som kallas för personlig culpa.¹³³

I syfte att öka förståelsen för culpabegreppet behöver man också känna till begreppen *kontrollerad gärning* och *risktagande*.¹³⁴ I detta avseende innebär en kontrollerad gärning att gärningsmannen kan avbryta eller på annat sätt förhindra sitt eget agerande och därmed också följderna av detta. Gärningsmannen behöver inte ha insikt om att han har kontroll över skeendet. Att gärningen är kontrollerad innebär inte heller att gärningsmannen rent faktiskt kan kontrollera händelseförloppet. Istället menar man att det ska, från gärningsmannens synpunkt, vara fråga om en gärning som det finns möjlighet att kontrollera. Även risktagande har en något annorlunda definition än den som används av gemene man. Jareborg menar att begreppet syftar till om gärningsmannen tar en risk, och inte på om det ”finns en risk”.¹³⁵ Dessutom finns det risker som inte är relevanta i straffrättssammanhang, en risk är endast relevant om den är beaktansvärd.¹³⁶ Gärningsculpa innebär alltså att en viss oaktsam men kontrollerad gärning, utlöser en skada eller annan följd som innebär att ett brott har utförts.¹³⁷ Eftersom gärningsculpa hänför sig endast till själva gärningen är begreppet inte intressant för denna framställning, istället kommer jag att koncentrera mig på den personliga culpan i fortsättningen.

4.2.1 Personlig culpa

Personlig culpa föreligger då gärningsmannen har ”skälig anledning att tro eller misstänka” att gärningen kommer att utföras. Gränsen är hårfin men det ska åtminstone inte vara fråga om något uppsåt för att personlig culpa ska kunna föreligga. I doktrin talar man om två olika sorters culpa: omedveten och medveten.¹³⁸ När det gäller praktiska exempel från straffrätten, kommer jag att begränsa mig på så sätt, att dessa tages från BrB 3 kap., som behandlar brott mot liv och hälsa.

4.2.1.1 Medveten culpa

När personen har handlat på ett visst sätt trots att han varit kunnig om att en viss följd skulle kunna inträffa eller att ett visst sakförhållande skulle kunna förekomma, då talar man om medveten culpa (culpa luxuria). Oaktsamheten jämförs här med medvetet risktagande.¹³⁹ Medveten culpa ligger mycket nära dolusformen eventuellt uppsåt, och skillnaden dem emellan hänför sig

¹³³ Jareborg, Allmän kriminalrätt, s. 319.

¹³⁴ Min kursivering.

¹³⁵ Jareborg, Allmän kriminalrätt, s. 204f.

¹³⁶ En risk är beaktansvärd om gärningsmannen har anledning att räkna med den samt att han låter den påverka vilket beslut han tar, om hur han ska gå tillväga med tanke på risken. Se Jareborg, Allmän kriminalrätt, s. 205.

¹³⁷ Jareborg, Allmän kriminalrätt, s. 207.

¹³⁸ Jareborg, Allmän kriminalrätt, s. 207. Se även Cavallin, Skuld, s. 407ff.

¹³⁹ Jareborg, Allmän kriminalrätt, s. 207.

endast till resultatet på det hypotetiska provet¹⁴⁰ som, när det gäller medveten culpa, utfaller negativt.¹⁴¹ Personen som agerar utifrån en medveten oaktsamhet har både möjlighet och tillfälle att rätta sig efter lagen, men är trots det mindre klandervärd än den som agerar med uppsåt eftersom likgiltigheten hos den oaktsamme är mindre oacceptabel. Likgiltigheten vittnar endast om att personen inte bryr sig om att det föreligger risk för den eventuella följden medan uppsåtet innebär att personen mer eller mindre vill att följden av hans handlingar ska inträffa.¹⁴² När det krävs grov oaktsamhet enligt lagen, då menar man att både gärningsculpan och den personliga culpan måste bedömas som grovt vårdslös.¹⁴³ Ett bra exempel på hur domstolen hanterar detta är bl.a. Sturecompaniet-fallet¹⁴⁴ där två personer döms för medhjälp till grovt vållande av annans död eftersom det, enligt domstolen, inte gick att styrka något uppsåt.

När en person uppträder medvetet oaktsamt är graden av vårdslöshet allmänt högre än vid omedveten culpa. Följaktligen är den som är hänsynslös mer vårdslös än den som är klumpig eller oförsiktig, och därför är det ofta så att medveten oaktsamhet klassas som grov vårdslöshet.¹⁴⁵

Det fanns ett behov att utforma en mer tydlig vägledning för vad som skulle kunna klassas som grov oaktsamhet och därför tillsattes en straffansvarsutredning, som efter att ha gått igenom praxis både från över- och underrätter klargjorde att det i alla fall fanns två huvudsituationer där oaktsamheten så gott som alltid är grov. Den första situationen innefattar fall där agerandet utgörs av ett medvetet risktagande av allvarligt slag. Den andra kategorin innefattar situationer där det krävs särskild uppmärksamhet eller skicklighet och då gärningsmannen har varit under inflytande av alkohol eller narkotika eller varit allvarligt försumlig på annat sätt.¹⁴⁶

Ett allvarligt slag av medvetet risktagande kan vara att någon riktar ett skarpladdat vapen mot någon annan eller när en nykter bilförare tar sådana risker att det måste anses som att han är i det närmaste likgiltig för konsekvenserna men ändå inte så likgiltig att ett eventuellt uppsåt kan styrkas.¹⁴⁷ Det är således både risken för skada och skadans allvarlighet som spelar roll för huruvida brottet bedöms som grovt eller inte.

Den andra situationen, angående tillfällen då särskild uppmärksamhet krävs, tar bl.a. sikte på förhållanden i trafiken eller omständigheter som gör att det krävs särskilt ansvarstagande eller vid synnerligen farliga situationer. Detta kan vara förhållanden inom sjukvården, i militär verksamhet eller liknande. Att en person med ansvar vid sådana tillfällen självförvållat druckit sig

¹⁴⁰ Se mer under avsnitt 4.2.2.

¹⁴¹ Jareborg, Allmän kriminalrätt, s. 319f. Se mer om skillnad mellan uppsåt och oaktsamhet Jareborg, Uppsåt och klander, s. 740-746.

¹⁴² Jareborg, Uppsåt och oaktsamhet, s. 14.

¹⁴³ Jareborg, Allmän kriminalrätt, s. 325.

¹⁴⁴ NJA 1996 s. 27.

¹⁴⁵ Jareborg, Uppsåt och oaktsamhet, s. 17.

¹⁴⁶ SOU 1996:185 s 237ff. Prop. 2000/01:85 s. 43ff.

¹⁴⁷ Prop. 2000/01:85 s. 45.

berusad eller på annat sätt uppnått en berusningseffekt kan leda till att domstolen anser att brottet skall bedömas som grovt. Det krävs däremot att det finns ett kausalsamband¹⁴⁸ mellan alkohol/drogpåverkan och den uppkomna situationen. Inte bara påverkan av alkohol eller liknande räknas som en försvårande omständighet utan också allvarlig försummelse från gärningsmannens sida. Allvarlig försummelse kan föreligga t.ex. då en person brister i sin kontroll över ett i synnerhet riskfyllt arbete. Här räcker det alltså med en försumlighet av allvarligt slag, och behöver således inte vara ett hänsynslöst beteende, för att leda till grov vårdslöshet.¹⁴⁹

4.2.1.2 Omedveten culpa

Omedveten culpa (culpa negligentia) kännetecknas av att personen i fråga, struntar i risken för att han kommer att agera på ett sätt som man förutsätter att han inte vill göra, dvs. utföra en brottslig handling. Denna typ av oaktsamhet präglas främst av obetänksamhet istället för hänsynslöshet.¹⁵⁰ Man brukar formulera det som att personen ”borde ha förstått” eller hade ”skäligen anledning att anta” att en viss omständighet förelåg eller viss följd skulle komma att äga rum. Jareborg menar att uttryckssättet ”borde ha förstått” i realiteten är en förkortning av ”skulle ha förstått, om han hade gjort vad han borde ha gjort”.¹⁵¹ Den omedvetna culpan innebär alltså att personen är likgiltig beträffande om risker finns, till skillnad från den medvetna culpan.¹⁵² Omedveten culpa kan med hänsyn till ovanstående resonemang inte leda till grov vårdslöshet.

4.2.2 Culpabedömningen

Culpabedömningen gällande omedveten culpa sker i två led. Man förutsätter att personen i fråga inte har förstått att något visst var för handen t.ex. att en annan person skulle skadas eller dödas. Det första steget kallas för *orsaksledet* och innebär att man bedömer hur personen skulle ha agerat för att komma fram till en relevant förståelse eller misstanke om vad som skulle kunna komma att inträffa. I det steget är det ofta något okonstlat som att gärningsmannen skulle ha använt sitt sunda förnuft eller liknande, vilket kan ske på många olika sätt exempelvis genom att vara uppmärksam, skaffa information, ha självkontroll osv. Här måste man alltid ta hänsyn till gärningsmannens personliga premisser utifrån situationen i fråga.¹⁵³

Orsaksledet följs tätt av *klandervärdhetsledet* som sålunda är det andra steget i culpabedömningen gällande omedveten culpa. Prövningen här, går ut på att bedöma om gärningsmannen har agerat på sådant sätt som han borde ha gjort, med tanke på den förmåga och möjlighet han hade att handla

¹⁴⁸ Se mer under avsnitt 4.1.2.

¹⁴⁹ Holmqvist m.fl., Brottsbalken – En kommentar, del I, s. 3:50f.

¹⁵⁰ Jareborg, Allmän kriminalrätt, s. 207.

¹⁵¹ Jareborg, Allmän kriminalrätt, s. 320.

¹⁵² Se mer under avsnitt 4.2.1.1.

¹⁵³ Jareborg, Uppsåt och oaktsamhet, s. 15, samt Allmän kriminalrätt, s. 321.

annorlunda, vilket i sin tur skulle ha lett till att gärningsmannen hade kommit till insikt om hur han borde ha uppträtt. Lagtillämparens mening har varit att man ska ta hänsyn till en gärningsmans eventuella svagheter men inte till hans potentiella starka sidor, som exempel på svagheter kan nämnas tillfällig förvirring, skräck eller utmattning. Sammanfattningsvis kan man säga att man anmärker på gärningsmannen för att han inte har visat tillräcklig dvs. "normal" aktsamhet i fullbordandet av rättsstridiga aktiviteter. Bedömningen är också mycket individanpassad även om den ofta inleds med objektiva påpekanden såsom t.ex. frågan om hur allmänheten hade agerat för att komma till insikt.¹⁵⁴

När det gäller medveten culpa är bedömningen något lättare, då kriterierna ligger närmare uppsåtsprövningen. Culpabedömningen av denna sker, som sagt, genom ett hypotetiskt prov. Ett hypotetiskt prov innebär att man försöker sätta sig in i gärningsmannens sinne och prövar om denne skulle ha utfört samma handling även om han varit säker på att följden skulle inträffa, och inte vad han skulle ha gjort om han hade tänkt efter. Begreppet används framför allt för gränsdragningen mellan dolus och culpa.¹⁵⁵

Rent generellt ska oaktsamhetsrekvisitet i paragrafen BrB 3:7 behandlas med viss försiktighet enligt HD.¹⁵⁶ Exempel på det kan hittas även i äldre praxis där en tilltalads underlåtenhet att utföra vissa handlingar inte ansågs vara oaktsamhet i den höga grad som krävs för vållande av annans död.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Jareborg, Uppsåt och oaktsamhet, s. 15, samt Allmän kriminalrätt, s. 321f.

¹⁵⁵ Jareborg, Allmän kriminalrätt, s. 311f, Jareborg, Straffrättens ansvarslära, s 203f samt Jareborg, Uppsåt och oaktsamhet, s. 13.

¹⁵⁶ NJA 1991 s. 163.

¹⁵⁷ NJA 1980 s. 454.

5 Hur ska begreppet hanteras?

Jag kommer i detta kapitel att förklara hur grov vårdslöshet hanteras i praktiken dvs. i domstolarna. Här kommer endast att förekomma en översiktlig och något ytlig diskussion då bevisfrågor eller jämkning inte är det centrala i denna uppsats. Först kommer jag att redogöra för bevisbörda och beviskrav för att sen avsluta med något om jämkning.

5.1 Kort om bevisfrågor

Frågor angående bevisbördan kan vara både besvärliga och komplicerade. Att en part har bevisbördan för ett förhållande innebär att denne också står risken om sakläget inte kan utredas på ett ordentligt sätt.¹⁵⁸ I praktiken innebär det att den som har bevisbördan också måste inge tillfredsställande bevis för sin version till domstolen. Om så inte sker, blir domstolen tvungen, att i alla fall på den punkten, döma till fördel för motparten istället. Det finns en hel del frågor angående bevisbördan när ett försäkringsfall har inträffat. Vem skall bära bevisbördan, försäkringstagaren eller försäkringsgivaren? Hur höga ska beviskraven vara?

5.1.1 Bevisbörda

När ett försäkringsfall har inträffat är den första frågan i bevishänseende om händelsen är täckt av försäkringen. Denna bevisbörda åligger försäkringstagaren, medan försäkringsgivaren istället har bevisbördan huruvida händelsen är täckt av ett undantag från försäkringsavtalet, vilket i så fall innebär att försäkringsfallet inte uppbringar någon ersättning från bolaget. Tankegången överrensstämmer också med den allmänna rättsgrundssatsen att den som påstår en sak också har bevisbördan för densamma.¹⁵⁹ Denna bevisbörderegeln har däremot luckrats upp, då tendensen inom försäkringsrätten går mot att lägga den uppfattning av sakförhållandet som är mest sannolik till grund för bedömningen. Anledningen till detta är att man anser att försäkringstagaren är den svaga i avtalsförhållandet och det är inte rimligt att man ålägger honom alldeles för strikt bevisbörda, då detta skulle riskera hans trygghet. Istället bör man tillämpa den s.k. överviktsprincipen¹⁶⁰ eller ålägga försäkringsgivaren en lindrigare bevisbörda.¹⁶¹

Försäkringsgivaren torde ha bevisbördan för att uppsåt eller grov vårdslöshet föreligger hos försäkringstagaren. Detta resonemang är detsamma som

¹⁵⁸ Lindell, Bevisbördan i försäkringsmål, s. 213.

¹⁵⁹ Hellner, Försäkringsrätt, s. 111f.

¹⁶⁰ Överviktsprincipen innebär att minsta tänkbara övervikt av sannolikhet för den ena versionen faller också avgörandet om att den versionen läggs till grund för bedömningen.

Se Lindell, Bevisbördan i försäkringsmål, s. 213.

¹⁶¹ Bolding, Har försäkringsfallet inträffat?, s. 23-29, 32f.

förs inom skadeståndsrätten, då det är den skadelidande som ska bevisa vårdslöshet hos den skadeståndsskyldige. Skillnaden är den, att försäkringsgivaren slipper sitt ersättningsansvar om han kan bevisa den grad av vårdslöshet hos försäkringstagaren som krävs enligt försäkringsavtalet, medan den skadelidande får ersättning om han kan bevisa oaktsamhet hos skadevällaren. För det fall att försäkringsbolaget kan styrka den vårdslöshet som krävs hos försäkringstagaren, så blir det i ett senare skede istället försäkringstagarens uppgift att bevisa att det inte finns något kausalsamband mellan vårdslösheten och försäkringsfallet. Detta gäller emellertid inte alltid, då försäkringsgivaren ibland skriver fördelaktiga klausuler i försäkringsavtalen angående bevisbördan.¹⁶² Bevisbördan placeras således annorlunda beroende på vilket sätt försäkringsvillkoren är utformade. Dessa utformas i sin tur olika beroende på vilken typ av egendom som ska försäkras. Bevisbördan följer i princip indelningen av huvudregler och undantagsbestämmelser i försäkringsavtalet; försäkringstagaren har att bevisa att förutsättningarna för försäkringsersättning, enligt huvudreglerna, är uppfyllda och försäkringsbolaget ska bevisa att en undantagsbestämmelse är för handen.¹⁶³

5.1.2 Beviskrav

Hur bevisfrågor ska hanteras klargjordes i väsentlig utsträckning av ett rättsfall¹⁶⁴ som behandlade beviskrav och bevisbörda gällande en motorfordonsförsäkring, där konsumenten påstod att en bil hade tagits och brukats olovligt. HD menade att en avvägning mellan å ena sidan försäkringstagarens trygghet beträffande att hans försäkring täcker sådana situationer som han förväntar sig, och å andra sidan försäkringsgivarens premier som sätts beroende av hur stort risktagande försäkringsbolaget tar på sig. Vidare menar domstolen att särskild hänsyn ska tas till den svagare parten, varvid man formulerade ett beviskrav på så sätt att försäkringstagaren skulle anses ha fullgjort sin beviskyldighet *om det vid en helhetsbedömning av samtliga omständigheter framstår som mera antagligt att försäkringsfall föreligger än att så inte är förhållandet*.¹⁶⁵ HD utvecklar beviskravet med att försäkringsgivaren ofta har större möjlighet att utreda tekniska detaljer som kan vara av betydelse för bedömningen och bör därför stå risken för brister i densamma, i de fall då det är rimligt och möjligt.¹⁶⁶

Ovanstående beviskrav bekräftas av ytterligare ett rättsfall två år senare¹⁶⁷ än det föregående. I det målet verifieras inte bara beviskravet utan HD menar också att principen bör tillämpas oavsett om det föreligger misstanke om bedrägeri eller inte. Det finns också en hel del hovrättsavgöranden¹⁶⁸ där

¹⁶² Hellner, Försäkringsrätt, s. 184f.

¹⁶³ Lindell, Bevisbördan i försäkringsmål, s. 217.

¹⁶⁴ NJA 1984 s. 501, I och II.

¹⁶⁵ NJA 1984 s. 501, s. 506.

¹⁶⁶ NJA 1984 s. 501, s. 507.

¹⁶⁷ NJA 1986 s. 3.

¹⁶⁸ Se t.ex. RH 1987:33, RH 1987:50, RH 1988:2, RH 1988:43.

man har bedömt enligt beviskravet *antagligt*.¹⁶⁹ Frågan blir härnäst vad beviskravet *antagligt* kan betyda? Innebörden av ordet är något diffus då det i vissa hovrättsfall tycks betyda att det räcker med enbart sannolikhetsövervikt för att beviskravet *antagligt* skall vara uppfyllt.¹⁷⁰ Men Lindell menar att *antagligt* inte kan innebära minsta tänkbara sannolikhetsövervikt och anser således att HD:s dom ska tydas som att ett beviskrav har riktats mot försäkringstagaren, även om det är relativt lågt.¹⁷¹

Som jag tidigare har nämnt så ligger bevisbördan på försäkringsbolaget i det fall de påstår att en undantagsbestämmelse är för handen, som innebär att försäkringstagaren inte har rätt till ersättning för sin skada.¹⁷² I en tvist¹⁷³ som gällde försäkringsersättning för skada som uppkommit på en timmerbil på grund av att den körde av vägen, gjorde försäkringsbolaget gällande att föraren var onykter och på grund av sin rattonykterhet hade kört av vägen. Enligt försäkringsavtalets undantagsbestämmelse utgick inte ersättning då föraren varit rattonykter, om han inte kunde *göra sannolikt*¹⁷⁴ att olyckan skulle ha skett även i nyktert tillstånd. HD yttrade att bevisbördan för en undantagsbestämmelse vilade på försäkringsbolaget samt att beviskravet *göra sannolikt* antydde att det behövdes mindre än övervägande sannolikhet för att rattonykterhet skulle anses föreligga. Detta är inte rimligt, menar domstolen, på grund av att olyckor där alkoholpåverkan är inblandad oftast utreds av andra myndigheter också, vilket gör försäkringsbolagets bevismöjligheter mycket goda. HD ansåg därför att för bevisning för påstådd rattonykterhet skulle det *inte ställas lägre krav än vad som normalt gäller i civilmål*.¹⁷⁵ Beviskravet återkommer i ett senare rättsfall som gällde ett nedbrunnet bostadshus, där försäkringsgivaren påstod att ingen ersättning skulle utgå på grund av att försäkringstagaren uppsåtligt hade framkallat försäkringsfallet.¹⁷⁶

Man kan tycka att det numera borde vara relativt klarlagt om hur beviskrav och bevisbörda ska hanteras i rättssamhället men som Lindell påpekar är det svårt att uttyda vad som är *normalt beviskrav i civilmål*.¹⁷⁷ Han menar att ”styrka” och ”visa” är ord som används som synonymer men som har två betydelser. Det kan antingen menas att ett faktum är bevisat och då vet man inte vilket specifikt beviskrav som har tillämpats men det kan också innebära en viss punkt, vilken ligger mellan ”sannolikt” och ”uppenbart” på sannolikhetsskalan. Det är den senare innebörden som brukar menas när man talar om normalkrav på styrkan av bevisningen.¹⁷⁸

¹⁶⁹ Min kursivering.

¹⁷⁰ RH 1987:59.

¹⁷¹ Lindell, Bevisbördan i försäkringsmål, s. 214.

¹⁷² Se mer under avsnitt 5.2.

¹⁷³ NJA 1986 s. 470.

¹⁷⁴ Min kursivering. Ett något starkare beviskrav än *antagligt*.

¹⁷⁵ NJA 1986 s. 470, s. 476.

¹⁷⁶ NJA 1990 s. 93.

¹⁷⁷ Detta beviskrav framgår av rättsfallen NJA 1986 s. 470 och NJA 1990 s. 93.

¹⁷⁸ Lindell, Bevisbördan i försäkringsmål, s. 215.

5.2 Kort om jämkning av försäkringsersättning

Jämkning av ersättningen är av betydelse för denna studie eftersom grov vårdslöshet inte leder till total ansvarsfrihet för försäkringsbolaget utan endast till nedsättning av försäkringsersättningen.¹⁷⁹ Enligt huvudregeln i 4:5 2 st. NFAL är det enbart grov vårdslöshet som kan leda till nedsättning av ersättningen och följaktligen inte någon annan grad av vårdslöshet. Men som så ofta när det finns en huvudregel, finns det också ett undantag vilket i detta fall befinner sig i 4:5 3 st. NFAL. Försäkringsbolaget har, enligt undantaget, rätt att utforma försäkringsvillkoren på så sätt att nedsättning skall gälla även annan typ av vårdslöshet, om det är påkallat med hänsyn till försäkringens art.¹⁸⁰

Bedömningen om huruvida nedsättning skall äga rum sker genom en sammanvägning av olika omständigheter såsom graden av skuld hos försäkringstagaren, försäkringens art och följderna av skadan för den försäkrade etc.¹⁸¹ Vad det gäller nedsättningens storlek brukar man principen, ju mer vårdslös försäkringstagaren har varit desto mer avdrag får han på ersättningen. Men lagstiftarens mening är inte att lämna nedsättningsbedömningen totalt öppen för försäkringsbolagen eller domstolarna, utan syftet är istället att nedsättningen ska preciseras i försäkringsvillkoren gällande vanliga typfall av vårdslöshet. I försäkringsvillkoren sker klargörandet av avdraget vanligtvis genom procentandelar. Om oenighet uppkommer är det meningen att domstolen skall döma enligt försäkringsvillkoret förutom i de fall där någon speciell omständighet gör att resultatet blir oskäligt på något sätt.¹⁸² Observera dock att försäkringsersättningen aldrig sätts ner, trots att en försäkringstagare inte har fullgjort sina förpliktelser, om försäkringstagaren lidit av sinnessjukdom eller motsvarande psykisk instabilitet eller varit under 12 år. Man har ansett att ett avdrag på försäkringsersättningen är en oskälig följd under de nämnda omständigheterna.¹⁸³

Som så många gånger tidigare finns det ett tydligt samband mellan försäkringsrätten och skadeståndsrätten även här. Genom att jämföra 6:1 SkL med nedsättningsreglerna i försäkringsrätten får man fram relativt tydliga gemensamma riktlinjer. Vad det gäller personskada kan skadeståndet, som huvud-

¹⁷⁹ Se NFAL 4:5 2 st. samt 12:8 1 st.

¹⁸⁰ Denna regel är tagen från 32 § 2 st. KFL där lagstiftaren framför allt avsåg allriskförsäkringar men enligt förarbetena kan förbehåll göras också för speciella försäkringar för smycken, djur etc. (se prop. 2003/04:150 s. 416). En nyhet som tillkommit i NFAL är att förbehållet i vissa fall även kan gälla ansvarsförsäkringar, vilket lagstiftaren har infört främst av preventionsskäl. Men skadelidandens rätt till ersättning ur en ansvarsförsäkring är oberoende av vilken grad av oaksamhet som har företagits. (Jämför prop. 2003/04:150 s. 178f, s. 425 samt prop. 1979/80:9 s. 75f).

¹⁸¹ Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s.264f.

¹⁸² Bengtsson, Försäkringsrätt – Några huvudlinjer, s.54f.

¹⁸³ Se NFAL 4:9 samt 12:9, vid personförsäkring gäller 15 år istället för 12 år.

regel, jämkas vid uppsåtligt och grovt vårdslöst beteende¹⁸⁴ av skadelidanden som medverkat till skadan.¹⁸⁵ Också här finns ett undantag gällande rattonykterhet, då det endast krävs ringa oaktsamhet för att jämkning ska kunna ske.¹⁸⁶ Paragrafens andra stycke avser medvållande av någon på skadelidandens sida, till sakskador och rena förmögenhetsskador, vilket också kan leda till jämkning av skadeståndet. Märk väl att det här räcker med normalgraden av vållande. Det kan bl.a. handla om anställda eller andra medhjälpare till den skadelidande som råkat ”stjälpa” istället för att hjälpa.¹⁸⁷

Sista stycket i SkL:s jämningsparagraf behandlar hur jämkningen skall ske. Hänsyn ska bl.a. tas till vad som är skäligt med beaktande av båda sidors grad av vållande samt övriga omständigheter.¹⁸⁸ När man ska bestämma hur stor del av skadeståndet som ska jämkas, fäster man till största delen avseende vid i hur hög grad den skadelidande har medverkat till den uppkomna skadan. Andra faktorer som tas under övervägande är exempelvis hur stor del av skadan som medvållandet har varit orsak till, ekonomiska förhållanden¹⁸⁹ samt huruvida det finns farlig verksamhet hos skadelidanden eller skadevållaren. Det finns möjligen en tendens att, där det råder tvekan om vem som bär högst skuld, jämka skadeståndet till hälften.¹⁹⁰

Det finns många exempel i praxis för när jämkning ska ske i skadeståndssituationer, bl.a. ett rättsfall¹⁹¹ som handlade om en man som blev skjuten med två skott under ett väpnat rån som han själv medverkade i. HD menade att han uppträtt grovt vårdslöst och därför endast hade rätt till ett jämkat skadestånd. Observera att 6:1 SkL endast säger att jämkning ”kan” ske, det behöver alltså inte bli någon jämkning alls. Så var fallet när en älgjägare av vårdslöshet dödade en hund istället för en älg. Älgjägaren påstod att jämkning skulle ske på grund av medvållande från hundägarens sida eftersom denna inte hade försäkrat hunden men ändå hade med den på jakt. HD ansåg inte frånvaron av försäkring vara grund för jämkning.¹⁹² Även Bengtsson instämmer med detta, när han menar att rättstillämparen ska vara försiktig med vilken roll han låter försäkringar och frånvaron av dessa spela.¹⁹³ HD uttalar i ett annat rättsfall, att vid jämkning av skadestånd eller

¹⁸⁴ Begreppet bör tolkas restriktivt i denna kontext. Jämför NJA 1983 s. 522 I och II. Se mer Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 6 kap.

¹⁸⁵ Se 6:1 SkL.

¹⁸⁶ Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, s. 127ff. Jämför NJA 2000 s. 150 (om trafikskadeersättning).

¹⁸⁷ Kallas för passiv identifikation, för vidare diskussion se Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, s. 145f samt Hellner/Johansson, Skadeståndsrätt, s. 231f.

¹⁸⁸ Se 6:1 3 st. SkL.

¹⁸⁹ I dagens läge tar domstolen hänsyn till om nedsättningen skulle slå onödigt hårt mot den skadelidande samtidigt som skadevållaren är försäkrad eller självförsäkrare (ex. staten).

¹⁹⁰ Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, s. 159f. Om jämkning vid personskador jämför också SOU 1995:33 s.174ff.

¹⁹¹ NJA 1995 s. 661.

¹⁹² NJA 1991 s. 567.

¹⁹³ Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, s. 103.

nedsättning av försäkringsersättning behövde inte ens medvetenhet om risk för avsevärda skador innebära att vårdslösheten bedömdes som grov.¹⁹⁴

¹⁹⁴ NJA 1992 s. 130.

6 Avslutande diskussion och analys

Det avslutande kapitlet i denna framställning inleder med en sammanfattande diskussion samt analys angående förutsättningar för grov vårdslöshet. Jag fortsätter med att diskutera skillnader och likheter mellan civilrätt och straffrätt. Uppsatsen avslutas med ett avsnitt om egna reflektioner på ämnet.

6.1 Förutsättningar för grov vårdslöshet

Till att börja med kan jag konstatera att det, för att grov vårdslöshet skall vara för handen, också måste finnas en medveten culpa hos skadevållaren. Klumpighet och oförsiktighet, som räknas som omedveten culpa, kan alltså aldrig leda till grov vårdslöshet. Vad är då medveten culpa? Det kan vara många saker beroende på omständigheterna. Men en gemensam nämnare finns det för all medveten culpa; det måste röra sig om en situation där en skadevållare har åsidosatt normal aktsamhet i mycket hög grad. För att så enkelt som möjligt förklara de olika bedömningsgrunderna har jag nedan använt mig av Dahlmans begrepp.¹⁹⁵

För att kunna bedöma huruvida grov vårdslöshet föreligger måste man först utreda om vårdslöshet har förekommit. När detta har konstaterats av domstolen går den vidare och ser på omständigheter i den enskilda situationen, som talar för och emot grov vårdslöshet. Men för att kunna pröva om skadevållaren har gjort avsteg från en normal aktsamhetsnorm måste rättstillämparen alltså först ta reda på vad normal aktsamhet innebär. Den klassiska definitionen är att man utgår från allmänhetens beteende. Hur hade de flesta reagerat i en likadan situation? Detta är det som kallas normalitetskriteriet och som också är den vanligaste bedömningsgrunden. Ett normalt beteende är alltså ett uppförande som är i riktning med de socialt accepterade sedvänjor som har utvecklats i ett samhälle, vilket i sin tur leder till ett handlings sätt som de flesta människor anpassar sig efter.

Men riktigt så enkelt har det visat sig att det inte är. Enligt praxis finns det dessutom två andra bedömningsgrunder¹⁹⁶ för om grov vårdslöshet existerar, närmare bestämt det ekonomiska kriteriet¹⁹⁷ och trygghetskriteriet.¹⁹⁸ När domstolen använder det ekonomiska kriteriet för att utreda huruvida vårdslöshet har förekommit, värderar de kostnader på både skadelidandens och skadevållarens sida för att se om det har uppnåtts ekonomisk effektiv-

¹⁹⁵ Normalitetskriteriet (se avsnitt 2.1.1), ekonomiska kriteriet (se avsnitt 2.1.2) och trygghetskriteriet (se avsnitt 2.1.3).

¹⁹⁶ Se mer under 2.1.2 samt 2.1.3.

¹⁹⁷ Se bl.a. NJA 1981 s. 683.

¹⁹⁸ Se bl.a. NJA 1985 s. 269.

tet. Är det så att skadan hade kunnat förebyggas med hjälp av medel som står i proportion till nyttan de skapar, så bedömer domstolen att skadevällaren har varit vårdslös om han inte har vidtagit dessa försiktighetsåtgärder.

Trygghetskriteriet är ett något mer otydligt kriterium enligt min mening, men det är onekligen så, att det finns två fall¹⁹⁹ som varken har normalitetskriteriet eller ekonomiska kriteriet som bedömningsgrund. Trygghetskriteriet syftar till att det ska finnas en slags grundläggande trygghet som skadelidanden alltid kan räkna med att känna, och inträffar något som är så överraskande att det får anses innefatta en oacceptabel otrygghet, så menar domstolen att skadevällaren har varit culpös. Ett krav för att en person ska ha utsatts för oacceptabel otrygghet är att det måste finnas en avsevärd risk för allvarliga personskador.

Ovanstående argument kan tillämpas lika bra inom försäkringsrätten som inom skadeståndsrätten eftersom man inom båda rättsområdena utgår ifrån samma definition av culpa. Det är antagligen därför det inte finns så mycket litteratur angående grov vårdslöshet inom försäkringsrätten. Culpabegreppet har analyserats mer ingående från det skadeståndsrättsliga perspektivet och därför finns det inte så stort behov av att skriva samma saker om igen ur den försäkringsrättsliga synvinkeln. Men det är dock ett något förenklat förfarande inom försäkringsrätten eftersom försäkringsbolaget frivilligt har gått med på, mot vederlag, att bära en viss risk i försäkringstagarens ställe. I försäkringshänseende gör lagstiftaren definitionen av grov vårdslöshet en aning enklare för sig och menar att grov vårdslöshet är de handlingar en person utför med sitt försäkringsskydd i åtanke. Numera räcker det med att göra ett medvetet risktagande för att det ska räknas som en grovt vårdslös handling. Detta är lagstiftarens sätt att uppfylla behovet av en mer klargörande definition redan i lagtexten. Än så länge har den klargörande meningen fått motsatt verkan anser jag. Lagstiftaren ville också med ändringen införa en mindre restriktiv tillämpning av grov vårdslöshet i praxis, men det tar längre tid att ändra ett redan tillrättalagt bedömningsätt än att ändra en mening i en lagparagraf.

Den mest väsentliga skillnaden mellan skadeståndsrätt och försäkringsrätt är kravet på adekvat kausalitet som finns inom skadeståndsrätten. Adekvat kausalitet innebär, som jag nämnt tidigare i uppsatsen²⁰⁰, att det ska finnas ett någorlunda förutsägbart skeende till följd av det culpösa handlandet, vilket leder till att skada uppstår. I skadeståndsrätten innebär det att skadevällarens vårdslösa beteende får till resultat att den skadelidande drabbas och på så sätt uppstår en skadeståndsskyldighet hos skadevällaren. Annorlunda förhåller det sig för försäkringsbolaget, därför att ersättningskyldighet uppstår hos bolaget utan att bolaget har uppträtt culpöst. Ersättningskyldigheten i det fallet är avtalsbaserad och uppstår under de förutsättningar som i förväg är utarbetade i avtalet mellan försäkringsgivaren och försäkringstagaren.

¹⁹⁹ Se NJA 1985 s. 269 och NJA 1987 s. 222.

²⁰⁰ Se mer under avsnitt 4.1.2.

6.2 Civilrätt kontra straffrätt

Både skadeståndsrätt och försäkringsrätt räknas som civilrätt men ändå är det faktiskt i ett hänseende som försäkringsrätten är mer lik straffrätten, nämligen i ovan behandlande kausalitetssammanhang. Inom straffrätten används också orsakssambandet men på ett annorlunda sätt. De straffbelagda gärningarna är uttömmande uppräknade i BrB och handlar gärningsmannen på ett sådant sätt har han/hon alltså förövat ett brott. Detta kan jämföras med uppräknningen om hur ett försäkringsfall ska gå till, enligt avtalsvillkoren, för att vara ersättningsgiltigt. Kausaliteten får därför inte samma tyngd eller komplexitet som den har i skadeståndsrättsliga sammanhang. När en brottslig handling förövas ter sig följer (som inte gärningsmannen har räknat med) inte lika katastrofala som inom skadeståndsrätten, där handlingen som skadevällaren har gjort sig skyldig till inte är brottslig från början. Det kan då bli något av en chock när agerandet får förödande konsekvenser. Inom straffrätten är reglerna mer strikt formulerade för att alla ska kunna förstå vilka handlingar som är straffbelagda. Skadeståndsrätten är mycket bredare och skadeståndslagen är skriven för att kunna tillämpas på alla tänkbara olika situationer.

En annan skillnad mellan civilrätten och straffrätten är att man, inom straffrätten, kan bli straffad redan på försöksstadiet för vissa oaktshetsbrott²⁰¹ Detta skiljer sig radikalt från både försäkringsrätten och skadeståndsrätten. I försöksstadiet uppstår nämligen ingen skada men gärningsmannen kan ändå ådömas en påföljd. Både i försäkringsrättsliga och skadeståndsrättsliga sammanhang har den inträffade skadan avsevärd betydelse, utan den kan varken skadeståndsskyldighet eller ersättningsskyldighet uppstå. Men det finns också oaktshetsbrott inom straffrätten där skada måste ha inträffat för att ett straff ska kunna utdömas.²⁰²

I fråga om culpabedömningen sker den olika beroende på om det är omedveten eller medveten culpa som ska prövas. Men jag tycker mig se likheter med skadeståndsrättens bedömning enligt normalitetskriteriet inom modellen för bedömning av huruvida omedveten culpa är för handen. Min ståndpunkt är att orsaksledet, som utgår ifrån gärningsmannens sunda förnuft, är mycket likt metoden då domstolen prövar om skadevällaren har gått utanför den normala aktsamhetsnormen. Det efterföljande klandervärdhetsledet, dvs. om gärningsmannens beteende skulle ha lett till större insikt om sitt agerande samt hans förmåga och möjlighet att handla på det sättet, är att jämföra med huruvida skadevällaren har några personliga egenskaper eller andra omständigheter kring situationen som gör att domstolen anser att det finns utrymme för ett undantag från det normala aktsamhetsbeteendet.

²⁰¹ Ex. BrB 13:6 Allmänfarlig vårdslöshet.

²⁰² Ex. BrB 3:7 Vållande till annans död.

Vad det gäller den medvetna culpan gör domstolen, inom straffrätten, ett hypotetiskt prov.²⁰³ Här är det fråga om situationer som gränsar till uppsåtligt handlande och kan sålunda jämföras med en försäkringstagare som medvetet väljer att framkalla sitt försäkringsfall på grund av olika personliga motiv. Inom straffrätten blir både följderna av agerandet och påföljderna mer allvarliga då de oftast drabbar andra ”oskyldiga” personer, men inom försäkringsrätten är det inte lika ”moraliskt” fel eftersom försäkringstagaren inte ser försäkringsbolaget som en enskild person. Påföljderna för brott är ofta både skadestånd och frihetsberövande och det är dessutom staten som driver på att beteendet ska straffas. Försäkringsbolagen agerar naturligtvis annorlunda, då det är deras kunder som handlar grovt vårdslöst. De har sina kostnader att tänka på och även om uppsåt misstänks stå bakom handlingen så nöjer försäkringsbolaget sig ofta med grov vårdslöshet och sätter ner ersättningsbeloppet därefter.

Inom skadeståndsrätten har, som Dahlman påpekar, utvecklats tre konkurrerande culpakriterier, vilket också betyder att domstolen måste göra en culpabedömning som är anpassad efter det kriteriet de väljer. Vad jag kan se från de rättsfall jag har tagit upp, verkar valet av culpakriterium falla sig naturligt beroende på vilka omständigheter fallet presenteras med. Inom försäkringsrätten har rättstillämparen istället begagnat sig av en någorlunda oförändrad culpabedömning, dvs. oberoende av omständigheterna kring försäkringsfallet. Det viktiga här är, att först utröna om personen har uppträtt enligt normalitetskriteriet och därefter bedöma huruvida en eventuell vårdslöshet är grov. Detta görs, som sagt, genom att försöka utreda personens bakomliggande motiv; hans försäkringsskydd eller tanklöshet.

6.3 Slutliga reflektioner

Man kan fråga sig om det är uppsåtligt eller grovt framkallande av försäkringsfall om en framtida skadelidande ger sig iväg ut fast SMHI har varnat för mycket hårt väder? Förutsättningarna är följande: Försäkringstagaren har en olycksfallsförsäkring och ger sig iväg hem till en kamrat. På vägen dit träffas han av ett stort föremål som blåst av från något hustak längre bort och skada uppstår. Enligt en olycksfallsförsäkring är ett olycksfall definierat som *när en personskada har tillfogats försäkringstagaren ofrivilligt*.²⁰⁴ Då kan vi konstatera att i detta exempel föreligger ett olycksfall i försäkringsvillkorens mening och därmed också ett försäkringsfall. Nästa fråga blir då om försäkringsfallet har framkallats av försäkringstagaren? Grov vårdslöshet definieras som ett sådant oaktsamt beteende som en oförsäkrad person inte skulle ha gjort sig skyldig till. Omständigheterna är, att SMHI har utfärdat varning för orkan och uppmanat människor att stanna hemma. Det föreligger inte någon nödsituation för försäkringstagaren så att han därför måste bege sig ut. Kan försäkringstagaren finnas skyldig till framkallande av

²⁰³ Domstolen försöker sätta sig in i gärningsmannens sinne och prövar om gärningsmannen hade agerat på samma sätt om han/hon varit säker på att följden skulle inträffa.

²⁰⁴ Se mer under avsnitt 3.1.1.

försäkringsfall? Det fanns en betydande risk för skada genom att ge sig ut i ovädret. Den normala aktsamhetsnormen vore att stanna hemma tills ovädret har gett med sig. Jag tror däremot inte att försäkringsbolaget skulle åberopa undantagsbestämmelsen i denna situation och i sådant fall hade försäkringsersättning betalats ut. Med de tidigare reglerna angående vårdslöshet, hade det krävts att försäkringsgivaren hade kunnat påvisa en allvarlig grad av oaktsamhet för att kunna sätta ner ersättningsbeloppet någon kvotandel. Med nutida regler räcker det för försäkringsgivaren att påvisa ett medvetet risktagande hos försäkringstagaren, vilket enligt min mening torde vara enklare för försäkringsbolaget. Anledningen till att försäkringsbranschen är en vinstgivande verksamhet är människans inställning till risker. De flesta försäkringstagare är riskaversiva. Om försäkringstagaren då väljer att göra ett medvetet val att gå ut fast det är orkan och mycket otrevligt väder, är det då inte ett risktagande? Nästa fråga blir då ifall det är en risk som försäkringsbolagen borde ha räknat med i sina kostnadsförslag? Nej, det tycker jag inte. Det är trots allt så att på grund av människans riskaversiva inställning är det inte många försäkringstagare som kommer att ge sig ut i det hårda vädret och därför kommer det inte heller att uppstå så många personskador. Däremot är det en annan sak med saksador men de kan man, som försäkringstagare, som regel inte påverka i förhållanden där vädret är orsak till skadorna.

En liknande fråga ställer jag mig angående försäkringsbolagens synpunkter på överfall. Det ingår nämligen i de flesta hemförsäkringar ett överfallsskydd, vilket har varit offer för en hel del kritik.²⁰⁵ Debatten handlar om huruvida försäkringsbolagen har rätt att neka ersättning enligt överfallsskyddet i de situationer försäkringstagaren blir överfallen när han/hon är berusad. I det omtalade Rissne-målet från 2000 var det en fjortonårig flicka som hade varit ordentligt berusad på väg hem från tunnelbanestationen i Rissne, när hon blev angripen av flera unga pojkar. Flickan släpades till ett garage, där hon blev våldtagen.²⁰⁶ HovR dömde två av pojkarna till grovt sexuellt utnyttjande och en för medhjälp därtill, resterande fyra pojkar friades. I de fall då gärningsmannen/männen inte kan ersätta brottsoffret²⁰⁷ så kan överfallsskyddet i hemförsäkringen istället gå in och ersätta flickan. Det intressanta, ur denna framställnings synpunkt, är överfallsskyddet som flickan hade i sin hemförsäkring. Ersättningen från hemförsäkringen betalas nämligen inte ut då offret har varit berusad och inte kan bevisa att brottet skulle ha ägt rum oavsett om han/hon varit nykter. Följande fråga dyker då upp: Är det så att försäkringsbolagen anser att skadelidanden får stå sitt eget kast om han/hon blir överfallen under tiden skadelidanden är berusad? Jag tolkar det i alla fall som om ett självförvållat rus är detsamma som att försäkringstagaren är medskyldig till försäkringsfallet. I så fall borde det inte heller vara långt bort innan försäkringsbolagen även i det ovanstående exemplet hävdar ansvarsfrihet på grund av grov vårdslöshet.

²⁰⁵ Se bl.a. DN Debatt: Berusad offer nekas ersättning.

²⁰⁶ Rissnemålet, Svea Hovrätt B3935-00.

²⁰⁷ T.ex. på grund av bristande betalningsförmåga hos gärningsmannen.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Proposition 1972:5	<i>Skadeståndslag</i>
Proposition 1979/80:9	<i>Konsumentförsäkringslag</i>
Proposition 2000/01:85	<i>Förberedelse till brott m.m.</i>
Proposition 2003/04:150	<i>Ny försäkringsavtalslag</i>
SOU 1995:33	<i>Ersättning vid ideell skada vid personskada</i>
SOU 1996:185	<i>Straffansvarets gränser</i>

Litteratur

Bengtsson, Bertil, *Culpafrågor i försäkringsrätt (Festskrift till Bill Dufwa)*, vol. 1, Jure, Stockholm, 2006

Bengtsson, Bertil, *Försäkringsavtalsrätt*, 1 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2006

Bengtsson, Bertil, *Försäkringsrätt – Några huvudlinjer*, 7 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2005

Bengtsson, Bertil, *Försäkringsteknik och civilrätt*, 1 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 1998

Bengtsson, Bertil, *Om jämkning av skadestånd*, 1 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 1982

Bergström, Sture, Andersson Torbjörn, Håstad, Torgny och Lindblom, Per Henrik, *Juridikens termer*, 9 uppl., Liber, Stockholm, 2002

Bolding, Per-Olof, *Har försäkringsfallet inträffat?*, 1 uppl., Kungliga Boktryckeriet P.A Norstedt & Söner, 1952

Cavallin, Samuel, *Skuld*, 1 uppl., Iustus Förlag AB, Uppsala, 1999

Cooter, Robert, Ulen, Thomas, *Law and Economics*, 3 uppl., Reading (Ma.), 2000

Dahlman, Christian, *Konkurrerande culpakriterier*, 1 uppl., Studentlitteratur, Lund, 2000

Hellner, Jan, *Försäkringsgivarens regressrätt*, 1 uppl., Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala, 1953

Hellner, Jan, *Försäkringsrätt*, 2 uppl., Smegraf, Stockholm, 1994 (1965)

Hellner, Jan, Johansson, Svante, *Skadeståndsrätt*, 6 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2002

Hesselgren, Bo, Otterheim, Jan, *Konsumenträtt och försäkring*, 6 uppl., IFU, 1999

Jareborg, Nils, *Allmän kriminalrätt*, 1 uppl., Iustus Förlag, Uppsala, 2001

Jareborg, Nils, *Straffrättens ansvarslära*, 1 uppl., Iustus Förlag, Uppsala, 1994

Jareborg, Nils, *Uppsåt och oaktsamhet*, 2 uppl., Iustus Förlag, Uppsala, 1990

Schmidt, Folke, *Faran och försäkringsfallet*, 1 uppl., Lund, 1943 (Skrifter utgivna av Juridiska Fakulteten i Lund, IV)

Tidskriftsartiklar

Allqvist, Eva, *Direktkrav i ansvarsförsäkring*, NFT 1992, Häfte 2, s. 205-212

Strömbäck, Erland, *Något om den renoverade försäkringsavtalslagen*, JT 2004/05, Häfte 2, s. 352-383

Jareborg, Nils, *Uppsåt och klander*, SvJT 1988, häfte 10, s. 722-748

Lindell, Bengt, *Bevisbördan i försäkringsmål*, NFT 1992, Häfte 2, s. 213-217

Lindgren, Magnus, Malm, Ulf, *Berusat offer nekas ersättning*, DN Debatt 21 maj, 2000

Internet

www.konsumenternasforsakringsbyra.se

Rättsfallsförteckning

NJA 1946B nr. 1207

NJA 1962 s. 281

NJA 1965 s. 244

NJA 1965 s. 474

NJA 1974 s. 585

NJA 1979 s. 129

NJA 1980 s. 454

NJA 1981 s. 683

NJA 1983 s. 232

NJA 1983 s. 522, I och II

NJA 1984 s. 323

NJA 1984 s. 501, I och II

NJA 1985 s.269

NJA 1985 s. 456

NJA 1986 s. 3

NJA 1986 s. 470

NJA 1987 s. 222

NJA 1990 s. 93

NJA 1990 s. 569

NJA 1991 s. 163

NJA 1991 s. 567

NJA 1992 s. 130

NJA 1993 s. 41, I och II

NJA 1993 s. 149

NJA 1995 s. 274

NJA 1995 s. 661

NJA 1996 s. 27

NJA 1996 s. 118

NJA 1996 s. 564

NJA 1998 s. 617

NJA 2000 s. 150

RH 1987:33

RH 1987:50

RH 1987:59

RH 1988:2

RH 1988:43

Svea Hovrätt B3935-00, Rissne-målet

FFR 1946 s. 374